

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Informatikai Kar
Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék

Nagyvárosi séták
diplomamunka

Szemerey Anna
térképész szakos hallgató

Témavezető:

Faragó Imre
tanszéki mérnök

Budapest, 2012

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	2
Bevezetés, a dolgozat célja.....	3
1. Tájékozódás, helyek, nagyvárosok.....	5
Terek	5
Környezetészlelés és tájékozódás.....	7
A város képe.....	8
A téri tudás kialakulása	9
Kognitív térképek.....	10
Nagyvárosokhoz kapcsolódó gondolatok.....	11
2. Sétálnak-e az emberek?.....	14
Általános kérdések	14
Sétálás	15
Kérdések a sétálókhoz.....	17
Kérdések a nem-sétálókhoz.....	23
Megjegyzések.....	23
Egy másik felmérés eredményei.....	24
3. Séták (és térképek)	26
Vezetett séták	26
Önálló séták.....	28
4. (Séta)térképek.....	34
A vizsgálat szempontjai.....	34
A térképek	35
5. A sétám és a térképem.....	42
Gondolatok a séta kapcsán	42
Sétálótérképek	44
A sétám.....	47
A térképem	49
6. Összegzés	56
Irodalomjegyzék.....	58
Nyomtatott források	58
Internetes források.....	58
Függelék.....	60
A kérdőívem kérdései.....	60
Melléklet.....	62

Bevezetés, a dolgozat célja

Mindkét nagypapám sokat sétált. Api csak addig, amíg fizikailag képes volt rá, addig viszont naponta, rituálisan, az aznap sorra kerülő cipőjében. Nagyon titokzatos fajta volt, fogalmam sincs, mi mozgatta; volt, hogy csak a kertkapuig ment el, volt, hogy pár lépéssel többet, az utca végéig. Nagyapa viszont élete utolsó napjáig nagyokat sétált, minden nap kétszer, esőben is, hóban is, kánikulában is, betegen is, sokszor az idegbajt hozva ezzel a családra. Mindig pontosan ugyanazon az útvonalon, minden városában megvolt az az útja, amit először hajnalban, majd másodszor a korai ebédje után végigjárt. Fel kellett nőnem ahhoz, hogy rájöjjek, jó sétálni. Lassan azt is megértem, mit jelenthet éveken át naponta végigsétálni ugyanazon házak előtt, ugyanazokon a tereken át.

Annyira sokféle séta van, nehéz végiggondolni is. Séták az egészség miatt, sétálás babakocsival, gyerekekkel, kutyával, autó híján a metróig, sétálás reggel, hogy a friss levegő felébresszen, délután az ebéd miatt jólesik, este józanodás végett, vagy hogy könnyebb legyen elaludni, sétálás az első hóban, tavasszal esőben, égető napsütésben, sétálás bánatosan, kíváncsian, nyugalmat keresve, fejszellőztetés céljából, sétálás barátokkal, idegenekkel vagy egyedül, sétálás az utcán, erdőben, temetőkből – mindig van helye a sétának.

Amennyire nem tűnhet első ránézésre tudományos vizsgálásra érdemesnek a sétálás, annyira meglepő lehet, mi minden is rejlik mögötte. A dolgozatomban olyan kérdéseket igyekeztem feldolgozni, amik a sétálás körüli gondolatok közül térképész szemmel is relevánsak lehetnek. A dolgozatom céljai a következők:

1. A dolgozat három központi témájának alapos körbejárása:
 - a) az emberi tájékozódásnak, az emberek terekhez való viszonyainak megvizsgálása,
 - b) a (nagyvárosi környezetben való) sétálással kapcsolatos szokások felmérése,
 - c) a sétákhoz kapcsolódó térképek megvizsgálása.
2. Az előző pont vizsgálatainak eredményeire és a kartográfiai ismereteimre alapozva egy nagyvárosi sétálást legteljesebben segítő térképtípus jellemzőinek megfogalmazása.
3. Egy, a fenti elvárásoknak megfelelő térkép előállítás és bemutatása.

A dolgozat felépítését alább mutatom be.

A nagyvárosi séta érdekes kombináció: egy teljességgel mesterséges környezetben egy nagyon emberi tevékenység. Az első fejezetben azzal foglalkozom, hogyan tájékozik az ember, hogy viselkedik a környezetében, hogy éli meg a nagyvárosi létet.

Készítettem egy kérdőívet, így képet kaptam több mint 150 nagyvárosban élő ember sétálási szokásairól – főként ezt ismertetem a második fejezetben.

A tájékozódás, különösen a nagyvárosi tájékozódás vizsgálata elvezetett ahhoz a kérdéshez, hogy vajon a séták, amiket nem ember vezet, mi módon irányítják az embert. Érdekelt, a lehetőségek közül melyik milyen hatékonyságú, mennyire alkalmas sétát vezetni, mennyire 'szép'. Megpróbáltam számba venni a sétákat, a kulcs a sétahoz kapcsolódó információk megjelenési formája: írott szöveg, felvett hang, térkép, egyébek – ezzel foglalkozom a harmadik fejezetben.

A bemutatott térkép nélküli megoldásokat követően a negyedik fejezetben az ideális sétatérképekről való elképzeléseim fényében elemzek több térképet.

A térképelemzések után az ötödik fejezetben bemutatok egy általam kitalált sétahoz tervezett és elkészített sétatérképet. A dolgozat során ismertetett gondolatok alapján döntöttem el, hol és miben távolodhatok el a klasszikus várostérkép felé való elvárásoktól.

A hatodik fejezetben lehetőségekről írok, amik most nem valósultak meg, de megfordultak a fejemben.

A dolgozathoz kapcsolódó Mellékletben található a térképek, amelyekkel az elemzés során foglalkozom. A dolgozat során említésre került, sétákhoz kapcsolódó digitális anyagokat a mellékelt CD tartalmazza.

1. Tájékozódás, helyek, nagyvárosok

A fejezet tartalma elsősorban Düll Andrea¹ és Edward T. Hall² könyvein alapul. A fogalmak magyarázatához nagyrészt Fröhlich³ könyvét használtam.

A dolgozat háttéréül szolgáló elméleti keret a pszichológia bizonyos, a környezettel kapcsolatos gondolköreit tartalmazza. A vonatkozó irodalmakat olvasva be kellett látnom, hogy ezek a témák a legtöbb esetben elválaszthatatlanul összefonódnak egymással, így elvettem az eredeti terveimet a tagolással kapcsolatban. A fejezet során egymással hol lazábban, hol szorosabban összefüggő fogalmakat, jelenségeket és gondolköröket fogok ismertetni a következő hat részbe sorolva:

- Terek,
- Környezetészlelés és tájékozódás,
- A város képe,
- A téri tudás kialakulása,
- Kognitív térképek,
- Nagyvárosokhoz kapcsolódó gondolatok.

Terek

A tér tanulása · A teret, amiben élünk, el kell sajátítanunk ahhoz, hogy hatékonyan tudjunk tájékozódni benne. Az állatoknál a hatékony helyváltoztatás a túléléshez elengedhetetlen, az embereknél már nem.

Állatok tértanulásával foglalkozott Tolman⁴ az 50-es években. A labirintusos kísérletek során azt tapasztalta, hogy a helytanulás⁵ sokkal hatékonyabb és sikeresebb, mint az

¹ Düll Andrea környezetpszichológus, docens a BME Szociológia és Kommunikáció Tanszékén.

² Edward T. Hall (1914–2009) amerikai antropológus, fő műve: *The Hidden Dimension*, 1966 (magyarul: *Rejtett dimenziók*).

³ Werner D. Fröhlich (1931–) osztrák pszichológus.

⁴ Edward Chace Tolman (1886–1959) amerikai pszichológus, a kognitív pszichológia egyik megalapozója.

⁵ A helytanulások vizsgálatok során a labirintusban mindig ugyanoda tette az ételt, a patkányt viszont különböző helyekről indította el érte.

útvonaltanulás⁶. A végső következtetése az volt, hogy a helytanulás során egy térképszerű tudás alakul ki.

A téri emlékezetet vizsgáló kutatások során derült ki, hogy míg az emberek és emberszabásúak kognitív⁷ térképének időben és térben nincsenek kötöttségei, az alacsonyabb rendűeknél a téri emlékek felidézése helyhez kötött.

A hatékony tájékozódás nem csak mozgási és/vagy érzékelési teljesítmény. Ezt mutatja például, hogy az állatokhoz képest az emberek érzékszervei sokkal korlátozottabbak, mégis nagyon ügyesen eligazodunk a környezetünkben.

Az emberben, miközben saját környezetét elsajátítja, a tanulás révén kialakul a humán környezeti kompetencia⁸: a képesség arra, hogy hatékonyan és céltudatosan tudjon bánni a környezetével. A humán környezeti tudás összetevői:

1. a perceptuális⁹ komponens: a környezet lényeges jellemzőinek azonosítása, kiemelése, fontossági sorrendbe állítása,
2. a kognitív komponens: a környezeti tudás és a saját környezeti lét tudatossága,
3. az affektív¹⁰ komponens: a környezet jellemzőire megjelenő érzelmi és motivációs válaszok, viselkedéses reakciók. (Dúll 2009, 69–71, 74)

Mentális¹¹ téri referenciakeretek · Dúll leírása szerint mentális téri referenciakeretek alapján helyezzük el magunkat a térben. A mentális terekre jellemző, hogy összetettek, sokrétűek és vannak kognitív alrendszereik. Különböző mentálisan reprezentált terek:

1. A test körüli tér az, amit belátunk, amiben levő tárgyakat a pozíciónkból elérünk. Itt a távolságok és irányok megítélése nagyon pontos.
2. A navigáció tere az érzékszervekkel közvetlenül befogadható téren túlnyúlik, ebben a térben jellemzően a helyek között explorálva¹² mozog az ember. Az erről kialakuló mentális reprezentáció a kognitív térkép, amelynek alapelemei a tereptárgyak, utak,

⁶ Az útvonaltanulás során a patkány kiindulási pontját és az étel elhelyezését is folyamatosan változtatta, viszont az ételhez elvezető útvonal mindig azonos volt (például 2 kanyar jobbra, aztán egyenesen előre).

⁷ kognitív: megismeréssel kapcsolatos, megismerésre vonatkozó

⁸ kompetencia: a problémamegoldáshoz és bizonyos műveletek elvégzéséhez való tárgyi hozzáértés, tudás

⁹ perceptuális: észlelési

¹⁰ affektív: érzelmi töltetű

¹¹ mentális: szellemi, lelki és értelmi folyamatokkal összefüggő

¹² exploráció: emberek és állatok felderítő viselkedése. Célja a szükségletek kielégítése, fenyegető helyzetekből való kikerülés, új helyzetek felderítése, problémamegoldás.

kapcsolatok és csomópontok. A környezet a mentális leképeződése során jellegzetesen torzulnak a metrikus információk (irányok, távolságok, méretek), így a leképeződés sokkal inkább újrareprezentálódás. A torzulások révén elvesznek az eredeti térképszerű jellegzetességei, emiatt Tversky¹³ a kognitív térkép kifejezés helyett helyénvalóbbnak tartja a kognitív kollázs megnevezést. (Düll 2009, 75–76)

Terek, térérzékelés · Hall a tér érzékelése kapcsán számol be különböző terektől. Az emberi érzékszervek két csoportba sorolhatók: a távolságérzékelő (szem, fül, orr, bőr) és a közvetlen érzékelőkre (tapintás – bőr, hártlyák, izmok). A bőr az első csoportba a hőérzékelés, a másodikba a tapintás miatt került be. Az emberi térérzékelés összefügg önmaga érzékelésével: az éntudat látási, kinesztétikus, tapintási és hőérzékelési aspektusokból tevődik össze. (Hall 1975, 77, 103)

A dolgozatom témájával összefüggő terek és gondolatok:

1. A vizuális és az auditív tér közül a vizuális tér sokkal összpontosítottabb, egyértelműbb. (A vak emberek esetében a hallási tér az, ami sokkal fejlettebb.) (Hall 1975, 79)
2. Termikus tér. A vakok tájékozódásában nagyon fontos szerepe van a hőérzékelésnek: épületek belső tereiben az ablakok a levegőmozgás miatt, a városban a nagy, hőtartó felületek, pl. téglafalak komoly tájékozódási pontok. (Hall 1975, 98–99)
3. A vizuális és kinesztétikus tapasztalatok integrációjának fontosságát mutatta a kísérlet, melyben az ugyanazon labirintus terét sokkal jobban elsajátították a saját lábaikat használó macskák, mint azok, amelyeket emberek a kezeikben vittek végig rajta. Vannak esetek, amikor a kinesztézia bizonyítottan látáshelyettesítő szerepet tölt be. (Hall 1975, 105–107)
4. Az eszkimók tájékozódása a vizuálisan differenciálatlan környezetükben az akusztikus-szaglási terekre alapul. (Hall 1975, 119–120)

Környezetészlelés és tájékozódás

Környezetészlelés · A környezet észlelése az a – környezeti tudatosságunk miatt magától értetődőnek vélt – folyamat, amely során a közvetlenül jelen levő környezetből érkező jeleket

¹³ Amos Nathan Tversky (1937–1996) kognitív és matematikai pszichológus.

felfogjuk és értelmezzük. Ez a környezeti kompetencia alapja. Környezetészleléssel kapcsolatos kutatások során ismerték fel, hogy a környezetészlelés inkább aktív exploráció, mintsem ingerek befogadása vagy egyszerű megfigyelés.

Városlakók esetén az exploráció állandó, ez a hatékony alkalmazkodás feltétele. A régi lakosok is folyamatosan felfedezéseket tesznek, még az ő számukra is van mindig valami újdonság, új lakók esetén ez természetesen fokozottan igaz. Az exploráció aktív, tehát az egyén cselekvő része a helyzeteknek. (Düll 2009, 77)

Tájékozódás · Az ember a téri tájékozódás során észleli a környezetéhez viszonyított helyzetét, azaz felismeri magát és azonosítja a helyzetét valamilyen referenciarendszer viszonylatában. Alapja a humán kognitív térképezés.

A kognitív térkép az ember esetében a téri kogníció mellett a környezetkogníciót is szolgálja, tehát egyidejűleg tartalmazza a következőket: a hely struktúráját, annak belső viszonyait és jellemzőihez fűződő tevékenységeket, emellett a környezettel kapcsolatos viszonyulásokat. A kognitív térképezés az embereknél mindennapos. A ma is tartó kutatások két irányban folynak: az egyik irányt Lynch¹⁴ indította el, ez a mentális térképek fizikai, strukturális összefüggéseivel foglalkozik, a másik irány közvetlenül a kognitív térképek működését, azokban az egyén környezetészlelésének és -értelmezésének tükröződését vizsgálja. (Düll 2009, 86–87)

A város képe

A kezdetben csak a közvetlen környezetben való tájékozódás kapcsán vizsgált kognitív térkép fogalma Lynch gondolatai nyomán kitágult, mind a vonatkozó tér, mind a magába foglalt információ tekintetében. Kevin Lynch a környezet emberi megismerését vizsgálta, a témát útjára indító és azóta is meghatározó műve „A város képe” (The image of the city, 1960).

Lynch három amerikai nagyváros lakóinak a városképeit vizsgálta többféle módszerrel. A kutatások eredménye azt mutatta, hogy a lakók fejében egy olyan városkép alakult ki, ami a tényleges környezetben – orientációs, identitási¹⁵ és kulturális értelemben egyaránt – tájékozódási bázisként szolgál. A kutatás alapfogalmai között van a környezetek relatív olvashatósága (legibilitás) és elképzelhetősége (imagibilitás). Az olvashatóság nagyjából a

¹⁴ Kevin A. Lynch (1918–1984) amerikai várostervező és író.

¹⁵ identitás: minden részlet vonatkozásában való teljes azonosság

jellegzetességek felismerhetőségét, áttekinthetőségét méri. Az ismert ötelemű rendszerét a három város mentális térképeinek alapján fogalmazta meg:

- utak (paths): útvonalak, amik mentén a haladás történik; a legtöbb lakó mentális térképében ezek a legdominánsabb elemek,
- határok (edges): élek, szegélyek, peremek, pl. folyók, kerítések; nem útként funkcionáló lineáris alkotórészek, sokszor határok a szektorok között és az elemek közötti kohézió megteremtői,
- szektorok (districts): körzetek, kerületek, városrészek; közepes és nagy területek, a városkép alapanyaga,
- csomópontok (nodes): kereszteződések, elágazások, terek; jelképekké, központokká válnak sok esetben,
- iránypontok (landmarks): tereptárgyak, épületek, grafikai jelzések; az azonosítás vagy a városkép fontos pontjai, pl. tornyok, graffitik, jellegzetes cégtáblák, stb.; a tapasztalat a döntő ezek tájékozódási szerepében, nem egyértelmű és nem automatikus résztvevők abban.

Ezek az elemek viszonyaikkal együtt szerepelnek a város kognitív térképén. Áttekinthetőséget sugallnak, így az érzelmi biztonságérzetben is szerepük van. (Düll 2009, 87–89)

A téri tudás kialakulása

Korai elméletek · Lynch azt találta, hogy a várost ismerők a tájékozódás során elsődlegesen az iránypontokra támaszkodnak, és csak másodlagosan az utakra és szektorokra. Mások is oda jutottak, hogy a környezeti megismerés során először az iránypontokat, később az útvonalakat tanuljuk meg, és csak utoljára a viszonyokat is tartalmazó elrendeződéseket (konfigurációkat).

Eszerint a tér tanulásának kezdetén kialakul egy útvonalatudás, azaz iránypontok és vonalak, ami a tér alaposabb megismerése során átalakul egy már viszonylatokat is tartalmazó téri tudássá (vagy más szavakkal: a korai sorrend-térkép átalakul áttekintő térképpé).

Az útvonalatudás összetevői:

- képesség az orientáció- és irányváltási döntést igénylő pontok felismerésére,

- képesség a különböző közlekedési utak közötti átmeneti pontok felismerésére,
- képesség az adott útvonalon vagy azon kívül való elhelyezkedés megállapítására.

Ezek a képességek elégségesek egy algoritmushoz, ami az ismert útvonalakon való haladást biztosítja. A struktúra korlátozott számú asszociációból áll, amelyek látványokat és cselekvéseket kapcsolnak össze. (Dúll 2009, 89–90)

Újabb elméletek · Mások szerint a tereptárgy tanulást megelőzi egy korai útvonalfeldolgozás. Egy taxisofőrt vizsgáló kutatás során kétszintű hálózatot találtak: egy kevesebb utat tartalmazó, vázszerű alaphálózatot, és egy másodlagos hálózatot. A közlekedés során a másodlagos háló mentén a legrövidebb úton elérték az elsődleges hálót, amit csak a célponthoz legközelebb eső lehetséges ponton hagytak el. Ez is, és az újabb kutatások is arra vezetnek, hogy a téri viszonyok kialakítása során nem lehetünk biztosak semmilyen sorrendiségben. A mai állás szerint valamiféle konfigurációs tudás az útvonaltól függetlenül is kialakul, és nem csak annak a származéka. Erre is utalhat Kuipers¹⁶, amikor úgy véli, a kognitív térkép helyett az atlasz sokkal alkalmasabb metaforának, szintenként és léptékenként eltérő az információ mennyisége és tartalma, a torzítások típusai. (Dúll 2009, 90–91)

Kognitív térképek

A kognitív térképekkel kapcsolatban elfogadott, hogy téri tudás hiányos, töredékes, torzított. A reprezentált terület mérete és az arról való közvetlen tapasztalatok mennyisége (szemben a másodlagos információkkal, közvetett tanulással) fordítottan arányosak. A kognitív térképet ezért (elsődleges területe, a tájékozódás mellett) másodlagosan a környezet fontos kognitív és szimbolikus információit tartalmazó tárnak tekintjük. Az elmélet szép példái a kognitív világtérképek. (Dúll 2009, 92)

Torzítások · Kutatók a torzítások elkerülhetetlenségéről szóló gondolat alátámasztásaként a kognitív térképek három, egymással összekapcsolódó elemére hívták fel a figyelmet:

- helyek – a helyeknek vannak környezeti jellemzői (pl. lépték, funkció), pszichológiai sajátosságai (pl. vonzó), viszonytulajdonságai (pl. többi helyhez viszonyított távolsága, iránya) és azonosíthatóak (a nevük vagy verbális címkéik révén),

¹⁶ Benjamin Kuipers (1949–) amerikai számítástudós, mesterséges intelligencia kutató. A kognitív térképek számítógépes modellezésében úttörő eredményeket ért el.

- téri viszonyok – két vagy több helyet érintő tulajdonság (közelségi, metrikus vagy topológiai viszonyok lehetnek),
- útitervek – metrikusan nem kifejezhető választások a helyekre és téri viszonyokra vonatkozóan.

Ezek alapján egy kognitív térképen belül nem minden viszonylat ábrázolható metrikusan, ami a megfelelő elemek megjelenésével szükségszerűen magában hordozza a torzítások megjelenését. (Düll 2009, 92)

Nagyvárosokhoz kapcsolódó gondolatok

Ingerek · Optimális ingerlési szint fenntartása miatt érzünk egyes városokat esztétikusnak. Kutatások során tapasztalták, hogy ezekben a városokban csökken a lakók monotóniaérzete, ami megkönnyíti a tájékozódást.

A túltöltés-elmélet szerint túl sok inger esetén szelektívvé válik a figyelem. (Düll 2009, 52–53)

Ambiens ingerek · Az ambiens ingerek a környezet nem vagy csak nehezen tudatosuló jellemzői, például a fényviszonyok, vagy a levegőszennyezettség. Sok negatív hatásuk van: például a városi zajra az utcán sétáló ember fokozottan figyel, ezzel viszont figyelmetlenebbé válik más tekintetben, végül többek között a balesetveszély is nő.

Kutatások során többek között azt találták, hogy az unalmas, a figyelemelterelő vagy a nem biztonságos környezetekben az irányított figyelmünk fokozott és kimerítő használata mentális kimerüléshez vezet. Ezzel szemben a változatos, optimális ingerlést jelentő környezetek (leginkább a természeti környezetek) pihentető, feltöltődő, rekreációs hatásúak.

Az ambiens ingerek, így a zajok is fontos környezetalkotó elemek. Fontosságukat mutatja, hogy nagyvárosokban kialakul az emberek hangidentitása, illetve hogy a városi zaj egy városlakóknak fontos információkat hordoz. (Düll 2009, 84)

Tájkutatás · A környezetészlelés körébe tartoznak terekhez, helyekhez való érzelmi viszonyulások, preferenciák és esztétikai vonatkozások. Ezen belül a tájkutatás vizsgálja a környezet jelentésének különbségeit, kutatja az idealizált környezetet, emellett külön kutatási irányok a tájpreferencia-kutatás és a környezetesztétika. Még az egyszerűnek tűnő kérdés is, a

természeti és mesterséges környezet elkülönítése valójában egy érdekes probléma – elgondolkodtató például, hogy egy park melyik kategóriába tartozik. (Dúll 2009, 94–95)

Tájpreferencia · A tájpreferencia-kutatások evolúciós irányzata azt tartja, hogy a tájélményt alapvetően evolúciós örökségünk határozza meg – eszerint ösztönösen a túlélés és az élőhely szempontjából értékelünk egy környezetet. A feltevést számos kutatás igazolja: bizonyos tulajdonsággal rendelkező tájak gyakorlatilag mindenki számára vonzóak. Ilyenek tájak például a fákkal övezett tisztások kevés cserjével és bő aljnövényzettel – a víz jelenléte a vonzóságát még emelheti.

A kognitív irányzat egy képviselője szerint a megfelelő mennyiségű információs inger tesz vonzóvá egy környezetet. A nem szélsőséges természetes táj ilyen, míg az épített környezetek többnyire túlzottan összetettek, a változatosságuk viszont alacsony. Úgy véli, hogy egy táj kedvelésében a múltbeli élményeken alapuló adaptációs tapasztalatok fontos összetevők.

Egy másik kognitív tájpreferencia-elmélet az információszerzés és -feldolgozás gyorsasága a meghatározó. A tájkedvelést befolyásoló változók: koherencia, komplexitás, legibilitás és rejtélyesség. (Dúll 2009, 96–99)

Helyidentitás · A helyidentitás fogalmát és elméletét Proshansky¹⁷ a nagyvárosok kapcsán dolgozta ki 1978-ban. Az elmélet szerint a helyek és azok fizikai tulajdonságai részt vesznek a személyes identitás kialakításában. Ismerteti a folyamatot, miszerint az ismerős, biztonságos, kontrollált helyek kompetencia- és autonómiaérzést keltenek a használókban, ennek hatására az emberek megkedvelik ezeket a helyeket, idővel pedig már úgy érzik, jellemzi őket és az identitásuk része lett. (Dúll 2009, 160)

A korai gondolatok szerint a város mint identitásformáló túlzott fizikai és szociális ingerek helyszíne. Simmel¹⁸ szerint a külső és belső hatások állandó és gyors változása a nagyvárosi életet bonyolulttá teszi, emellett megfigyelhető a nagyvárosi személyiség kialakulása. Ekkor úgy vélték, nagyvárosokban a stabil helyhez kötődés nem tud kialakulni, ugyanis feldolgozhatatlanul sok a környezeti inger. Később árnyaltabbakká váltak a vélemények: például felismerték a nagyvárosi lehetőségek helyidentitás-fokozó erejét. (Dúll 2009, 225)

¹⁷ Harold M. Proshansky (1920–1970) amerikai környezetpszichológus, 1978-as "The city and self-identity" [A város és az önidentitás] című művével a hely-identitás fogalmának megalapozója.

¹⁸ Georg Simmel (1858–1918) német szociológus, filozófus és kritikus. A nagyváros és a szellemi élet című esszéje 1903-ban jelent meg.

Ma úgy vélik, a városinak vagy vidékinek való definiálások egyértelműen jellemzők az emberekre. Identitás-befolyásolók például a lakótelepek problémás volta, illetve a szociális, esztétikai szempontok szerinti homogenitás vagy inhomogenitás. Ez utóbbira példa, amikor egy jobb anyagi körülmények között élő diák nem költözik el a város diáknegyedéből jobb környékre, pedig megtehetné. Zeissel a várostervezés kapcsán megfogalmazta hat pontban, milyen alapvető szükségletei vannak a városlakóknak. Ezek közül a második a tájékozódási szükséglet. (Dúll 2009, 225–227)

A tér antropológiája · A helyes térbeli tájékozódás a létfenntartás mellett a lelki egyensúlyunk szempontjából is fontos. Pszichotikus, aki a térben nem tud tájékozódni.

Az amerikai nagyvárosok jellegzetes sakk táblaszerű utcahálózatához szokott emberek a hasonló helyeken kicsit otthonosan érzik magukat, más fajta városokban (pl. Európában) viszont elveszve érzik magukat, kétségbeesnek. Jellemző reakció ilyenkor a várost magát vagy adott esetben a térképet hibáztatni.

Mind az Amerikában jellemző sakk táblaszerű, mind az inkább Európában szokásos sugaras utcahálózatoknál a hangsúly az utakon van. Ezzel szemben Japánban az útkereszteződéseken van a hangsúly, az utakkal nem foglalkoznak. Ez a rendszer azt okozza, hogy még a taxisok is a rendőrtől kell, hogy megkérdezzék az utat (melyik kereszteződés hol van, egy környéken belül melyik ház hol van). Az amerikaiak Japán megszállása alatt a legfontosabb utakat kénytelenek voltak kitéblázní, hogy tudjanak tájékozódni. Hasonlóan eltérő a házak számozásának rendszere: a nálunk szokásos térbeli egymásutániságon alapuló számozással szemben a japán házak egy környéken belül a házak felépülési sorrendje szerint, tehát az időre alapulva vannak sorszámozva. (Hall 1975, 151–152, 202–203)

2. Sétálnak-e az emberek?

Kíváncsi voltam a nagyvárosban élő ismerőseim sétálási hajlandóságára, szokásaira, így összeállítottam egy kérdőívet. A felmérés természetesen nem reprezentatív, mindössze megmutat néhány véleményt. Nagyvárosokban élő barátaimnak küldtem el, volt köztük, aki továbbküldte szintén nagyvárosi ismerőseinek. Végül meglepetésemre egészen sokan, 175-en töltötték ki. Bizonyos kitöltéseket nem tudok relevánsnak tekinteni, ezek számára és okára később térek ki.

A Google irodai csomagja¹⁹ lehetőséget ad kérdőívek létrehozására. Miután egy próbakérdéssoron teszteltem a működését, lehetőségeit és tetszett, eldöntöttem, hogy a szakdolgozatomhoz tartozó kérdéssort is ott fogom elkészíteni. A kérdőív elküldhető bármilyen e-mail címre, emellett van egy webes elérhetősége is. Az előbbit kihasználva kb. 70 embernek küldtem el közvetlenül, az utóbbit kihasználva még kb. 20-nak, illetve a linket elérhetővé tettem a Facebook oldalamon²⁰, ahol az ismerőseim egy része láthatta, illetve megoszthatta az ő ismerőseivel.

A kérdőív címe Sétálás nagyvárosokban, alatta praktikus tudnivalókat írtam le, miszerint a kérdőív során valóban csak a nagyvárosok érintettek, mint pl. Budapest, Bécs, London, illetve valószínűleg mindenkinek egyértelmű kitöltési tudnivalókat. 27 kérdést tettem fel, a teljes kérdőív megtalálható a Függelékben.

Általános kérdések

Az első öt kérdés általános jellegű és kötelezően kitöltendő volt. Kiderül belőlük a válaszadó kora, neme, hogy melyik nagyvárosban él, hány éve él ott és hogy szeret-e ott élni.

Nemek · A válaszadók 63%-a nő és 37%-a férfi.

Kor · A válaszadók kor szerinti megoszlása: 25 évesnél fiatalabb 10%, 25 és 35 év között 68%, 35 és 50 év között 17%, 50 és 65 év között 4%, 65 évesnél idősebb 1%.

Lakóhely · A válaszadók 81%-a él Budapesten. Az egyéb előforduló városok:

- London: 7 fő,

¹⁹ Google Documents.

²⁰ A Facebook egy internetes közösségi oldal.

- Bécs, Berlin, Dublin: 2-2 fő,
- Alexandria, Bangalore, Barcelona, Brüsszel, Łódź, Madrid, München, New York (Brooklyn), Prága, Tel-Aviv, Washington: 1-1 fő,
- kaptam válaszokat nem nagyvárosok lakóitól is (Szeged: 5 fő, Gödöllő, Sopron, Székesfehérvár: 1-1 fő), a válaszaikat a kérdőív értékelése során nem vettem figyelembe.

Hány éve él ott? · A megkérdezettek kb. 20%-a él a városban születése óta, kb. 70%-a érettségi után került oda, 5% csak néhány éve, a maradék pedig egyéb lehetőségek.

Szeret-e ott élni? · A válaszadók 82%-a szeret és 5%-a nem szeret abban a városban élni, ahol él. A többiek (13%) az „egyéb” lehetőséget választották; néhány válasz: „néha szeretek, néha nem szeretek”, „lehetne más országban ez a város”, „egyre kevésbé, most már inkább nem”, „téli igen, nyári kevésbé”.

Sétálás

A sétálással kapcsolatban is volt néhány kérdés, ami mindenkinek szólt. Ezekre szintén kötelező volt válaszolni.

Szokott-e sétálni? · “Szoktál-e sétálni a városban, ahol élsz?” – 91% igen, 9% nem.

Sétálás nem gyalog · “Szoktál »sétákat« csinálni nem gyalog?” – itt több lehetőséget is lehetett választani. Egy ismerősöm jelezte, hogy nem érti pontosan, miről szól a kérdés; az addigi (úgy 50) kitöltés alapján mások értették. Több válaszadó is volt, aki a válasz mellé meg is magyarázta, mire gondol – pontosan azt, amire én is gondoltam. Egy autós magyarázata: “értsd: éjszaka, kedvtelésből autózás, érdekes útvonalakon” és egy tömegközlekedő: “igen, BKV-val, mármint BKV-val felfedezni a várost, megnézni, melyik járat hol végződik”.

A válaszok a következők voltak: 20% nem szokott, 54% szokott biciklivel, 33% (városi) tömegközlekedési eszközzel, 8% vonattal, 5% görkorcsolyával. 12% (21 fő) jelezte, hogy egyébvel is szokott, ezek közül néhány példa: autóval (4 fő), babakocsival, fényképezőgéppel, futva, taxival (1–1 fő).

Más által kitalált séta · „Vettél már részt szervezett vagy mások által közzétett városi sétán?” – A válaszadók 33%-a már igen, 39%-a nem, de érdeklő, 19%-a nem, és még nem is hallott ilyenről, és 9%-a nem, és nem is szeretne.

A fenti válaszhoz kértem megjegyzést is: aki volt, annak a véleménye érdekelt, aki nem volt, de nyitott rá, attól azt kérdeztem, milyen séta érdekelné, aki pedig nem szeretne, ott ennek az oka érdekelt. Ahogy olvastam a válaszokat, sokszor úgy éreztem, ezek fejezik ki a legjobban, hogyan is szeretnek sétálni az emberek. A válaszok nagyon sokatmondóak.

A szervezett séták, amiken részt vettek, változó hatásúak voltak. Többen találják tapasztalataik alapján a klasszikus városnéző sétákat unalmasnak, a hagyományostól eltérőekben viszont sok érdekeset találtak, illetve azokra nagyon nyitottak is – „[érdekel] bármi, ahol nem a klasszikus turistaútvonalakról van szó”.

A teljesség igénye nélkül néhány fogalom, ami az érdeklődést keltő séták leírása kapcsán került elő: épületek, belső udvarok, kutak, (élet)történetek, titkok, régi legendák, street art, rejtett dolgok, mindenféle tematikus séták. Néhány alaposabban megfogalmazott érdeklődés: zöld Budapest, budapesti külföld, alkotókkal megnézni a friss alkotásaikat, alternatív városi útikönyvek sétái.

Két érdekes külföldi séta: Regent's Canal túra – egy fél Londonon végigfolyó csatorna, aminek (majdnem) végig követhető az útja; Chicago's Cow Path – utak Chicago belvárosában, amiken a XIX. században vezették a farmerek a teheneket inni. A budapesti szervezett séták közül voltak, amik több válaszban is előkerültek, ezek a következők: Kortárs Építészeti Központ Városi séták, Krétakör buszos séták, PLACC fesztivál, Budapest Underguide Föld napja séta, Bp100 – 100 éves házak, Beyond Budapest.

Többen írták, hogy egyedül, vagy esetleg hozzájuk közel állókkal szeretnek csak sétálni. Volt, aki a sétálás bensőségessége miatt sétál inkább egyedül, volt, aki nem szeret alkalmazkodni senkihez, volt, aki a felvetést sem értette, miért volna jó másokkal sétálni, egyedül jobban figyel mindenre az ember. Voltak viszont csoportos sétálást is kedvelők, itt például pozitívumaiként került elő az ismerkedés lehetősége.

Sétálnál-e? · „Ha a kezzedbe adnék egy térképet, rajta egy sétával a városban, ahol élsz, lehet, hogy elmennél megcsinálni?” – Meglepett az emberek nyitottsága e téren: nem kevés azok közül, akik az előző válaszaikban arra utaltak, hogy a maguk urai szeretnek lenni a sétálás során, az igent választotta.

87% válaszolta, hogy igen és mindössze 4, hogy nem. Az egyéb lehetőséget választók (9%) válaszaik közül néhány: „nem valószínű”, „csak, ha érdekelné az útvonal”, „lehet”, „mindenképpen!”.

Kérdések a sétálókhoz

Itt csak azoktól kértem választ, akik az előző részben azt választották, hogy igen, szoktak sétálni a városban, ahol élnek.

Miért sétál? · A sétálás indíttatására való rákérdezéskor megadtam pár lehetséges választ, és lehetőséget is adtam egyéb ötletek leírására. Az előre megadott lehetőségek közül a legtöbben (79%) az „érdekel a várost” választották, ezt követte az egyedüllétre, gondolkodásra való igény (62%), majd a testmozgás (50%), a romantikus séta (38%), végül a kutyasétáltatás (15%). Az „egyéb” rubrikába a válaszadók 35%-a írt valamit, például kisbabával / gyerek(ek)kel sétálás, fotózás, nyúlsétáltatás, borozás a parkban, levegőzni, „szeretem nézni az épületeket”, „ki lehet egy kicsit kapcsolni a báméskodással”, „minden nap gyalog megyek be a munkahelyemre, és vissza (3+3 km), mert nagyon-nagyon szeretek gyalogolni.”, „más tapasztalatoknak akarok utánamenni (olvasmányok, filmek stb. helyszínei)”.

Séták hossza · A séták átlagos hossza is érdekelt. A válaszok azt mutatták, amire számítottam: a legjellemzőbb az 1-2 órás séta (41%), ezt követik a fél-1 órás séták (29%), az ezeknél hosszabb vagy rövidebb átlagos séták ritkák. Az egyebet választók (17%) nem tudtak átlagos sétahosszt mondani, hangulat- vagy helyzetfüggő.

Gyakoriság · A rendszeres sétálók sétáinak gyakoriságára vonatkozó kérdés hasonló az előzőhöz. Itt sem ért meglepetés: a havi néhány séta a legjellemzőbb (37%), ezt gyakoribb, a heti néhány követi (25%), a másik 3 választ nagyjából ugyanannyian választották (11-15%), ezek a „naponta”, a „havi néhánynál is ritkábban”, illetve az „egyéb” voltak. Egyéb (15%): nem rendszeres, illetve egy alapos leírás a séták gyakoriságának és jellegének változásáról: „Régebben rendszeresen [sétáltam], akár hetente, most ritkábban, többnyire hétvégén és többnyire nem egyedül, hiányzik az egyedül és gyakran és korlátlanul [sétálás]. Van viszont helyette eltervezett és rendszerszerű [séta], többnyire hétvégén”.

Kedv · A sétálási kedvet befolyásoló tényezőknél az egyértelműség kedvéért említettem pár ötletet, de mindenkinek önállóan kellett leírni, ami rá jellemző. Úgy tűnik, a leggyakoribb befolyásoló tényező az időjárás, általában a jó idő sétálásra csábít, a rossz idő (akár egy eső

vagy hűvösebb nap is) visszatart – ezzel szemben van, aki direkt kiemelte, hogy neki nem számít az időjárás. A hangulatot, lelkiállapotot és a szabadidejüket sokan említették. A napszak is számít, naplementekor, esténként különösen jó sétálni. Ezeken kívül pár válasz: „események”, „akadálymentes-e a séta, jó idő, van-e wc, jó-e a közbiztonság, szmog”, „útlezárás, ünnepnap, amikor üres a város; munkanap, amikor üres a park”.

A következő két kérdést eleve is érdekesnek találtam, de miután olvastam a tájpreferenciáról szóló kutatásokat, különösen érdekelték a válaszok. Az egyik a szeretett, a másik a séták során biztosan nem érintett helyekre vonatkozott. A válaszokhoz indokot is kértem, így sok válaszadó az okokat is megosztotta velem.

Hova igen? · A leggyakrabban említett sétáláskor kedvelt helyeket a következő kategóriákba soroltam (gyakorisági sorrend):

- természeti környezetek a városon belül: parkok, zöldterületek, temetők, vízpartok, hegyek, szigetek, “helyek, ahonnan van kilátás”,
- egy város klasszikus, sétálásra hívó részei: közterek, sétálóutcák, szűk utcák, nagy terek, érdekességek, történelmi nevezetességek, érdekes épületek, régi épületek, történelmi városrészek,
- alternatív sétahelyszínek: hidak, lakótelepek, egykori ipari területek, víztározók, elhagyott helyek, repterek, periféria, parkolók, vasútállomások, játszóterek.

Budapesti konkrét helyek:

- leggyakoribb kedvelt helyek: a belváros²¹, Duna-part, a Budai Vár, “a budai oldal”, Margitsziget, Gellérthegy,
- egyebek: Wekerletelep, Fűvészkert, XIII. kerület.

A jelzők, amik előkerültek a válaszokban: csendes, különleges hangulatú, elhagyott, átalakulásban levő, zöld, érdekes, rejtett, gasztro-vonatkozású, váratlan, szép, új, felújított, régi, nagyobb, hatalmas, szűk, ismeretlen.

A tipikus preferált helyeket szerintem a legszebben ez a válasz foglalta össze: “zöld, kék, a szürke kevésbé, főleg, ha piszkos”.

²¹ Ugyan a legtöbben ezt köznévként írták, a legtöbbször esetében – lévén budapesti lakosok – ez egyértelműen a budapesti Belvárost jelenti.

Hova nem? · Az előző kérdés logikájával azonos volt a következő is: van-e olyan hely, ahova nem menne sétálni a válaszadó, és ahova nem, oda miért nem. Sokan írták, hogy nincs ilyen, lényegében mindenhova mennének. Akik nem ezt válaszolták, azok közül a legtöbben azokat a helyeket kerülik (gyakorisági sorrend):

- ahol sok az ember: turista helyek, látnivalók, belváros, bevásárlóutcák, plázák,
- ahol nem érzik biztonságban magukat: sikátorok, zugok, kihalt utcák, ahol nincs más ember, gettó, „nem biztonságos helyek”, aluljárók,
- lakótelepek,
- ahol nagy a forgalom, nagy (többsávós) utak, dugó,
- egyebek: szlöm, szegénynegyedek, kertvárosok, külvárosok, újépítésű részek, egyetemek, építkezések, témaparkok.

Megnevezett budapesti került helyek:

- a leggyakoribb a VIII. kerület (volt, aki ezt árnyalta, pl. csak sötétben nem megy arra, vagy a kerületnek csak egyes részei, Fűvészkert környéke éjszaka),
- egyebek (zárójelben az indoklás, amennyiben volt ilyen): Belváros (a sok ember miatt), Rózsadomb (sznob, posh), budai villák, Kőbánya (ronda), Keleti pályaudvar (deprimáló), Rákóczi út (szmog), Dzsumbuj²², „a külső körüttől kifelé”.

Az előforduló jelzők és indokok száma itt sokkal nagyobb és változatosabb, mint az előző kérdés válaszaiban. A két leggyakoribb téma a zavaró tömegek (zsúfolt, sok turista, nyüzsgés) és a biztonságérzet hiánya (veszélyes, félelmetes, nem biztonságos, rossz közbiztonság, „ahol megkésélhetnek”). Ezeket követi az autók okozta levegő (füstös, forgalmas, bűdös, szmog, sok kipufogógáz), a személyes érzések (ronda, unalmas, érdektelen, nem szép, piszkos), végül a praktikus szempontok (kiesik, messze van).

Emberfüggő · Nem egy hely vagy hely-típus van, ami mind a szeretett, mind a került helyekről szóló válaszok között előfordult. Közvetve egész sok esetben ellentmondásos

²² A válaszadó kisbetűvel írta, nem tudtam eldönteni, a konkrét Dzsumbujra gondolt vagy köznévként használta a nevet. (A Dzsumbuj Budapesten, Ferencvárosban az Illatos út és a Gubacsi út sarkánál található eredetileg három háztömb, melyek a IX. kerület nyomornegyedeinek felszámolása után 1937-ben épültek. A 28 m²-es lakásokat nagycsalásoknak utalták ki, kb. tízezer fő költözött be, a körülmények alig voltak jobbak a lebontott házakhoz képest. A házak hamarosan megszerezték az addig csak köznévként használt Dzsumbuj nevet, mivel a három épületben és környékén rövid időn belül elképesztő leépülés ment végbe. 2005-ben határozott a város a lebontásáról, ami most is folyamatban van.)

választ kaptam: az egyik válaszadó például szeret a Várban sétálni, miközben azokat a helyeket kerüli, ahol sok a turista – a Várban viszont mindig sok a turista. Mindkét kérdés válasza között előfordulnak a következő helyek:

- általánosan: temetők, közterek, sétálóutcák, szűk utcák, nagy terek, érdekességek, történelmi nevezetességek, régi épületek, történelmi városrészek, lakótelepek, periféria, elhagyott helyek,
- konkrétan megnevezett helyek: a legtöbbször előforduló kedvelt budapesti helyek (Belváros, Duna-part, a Budai Vár, „a budai oldal”, Margitsziget, Gellérthegy) mind a turisták által is kedvelt városrészek, így a legtöbben kerülendőnek (is) tartják, ezeken kívül a Fűvészkert került még elő mindkét listában.

Merrefelé? · Úgy érzem, a várossal kapcsolatos felfedezések, újdonságok iránti vágyat, a sétálás motivációját valamennyire jellemzi a következő kérdés az általam előre megadott válaszlehetőségekkel együtt: „Merrefelé szoktál sétálni?”. Ismét többet is ki lehetett választani a válaszok közül, és volt lehetőség egyéb válasz leírására is. A válaszadók majdnem háromnegyede szokott városi zöldterületeken sétálni. A következő válaszok mindegyikét a válaszadók nagyjából fele érzi magára jellemzőnek: tudatosan ismeretlen helyek választása, valamilyen ismert célhoz való sétálás (pl. cukrászda, múzeum, kocsmá), sétálás ott, ahol éppen van (tehát a séta kedvéért nem megy el máshova), ott sétál, ahol adódik (munkahely, otthon vagy iskola környékén). Kicsit kevesebben vannak, akik megszokott útvonalaik egyikén szoktak sétálni. Egyéb válaszként ilyenekkel találkoztam: „szándékos biciklis eltévedés”, „most van egy projekt, Budapest körbegtárolása; plusz új terv: Rózsadomb (és Buda – a diktatúra lakóhelyei)”, „turistalátványosságok, mert nagyon szeretek külföldieket körbevenni a városban”.

Felkészülés · Felkészül-e a válaszadó egy sétára, és ha igen, akkor hogyan?

A válaszadók nagyjából fele nem készül fel soha, vagy csak egészen kivételes esetben. A másik fele, aki viszont igen, azok között sokan térképen megnézik előre a területet, ahova mennek (van, aki csak az oda vezető utat, és van, aki a séta helyszínét), van, aki utánaolvas. Vannak, akik könyvek alapján mennek sétálni: előkerültek a várossal vagy annak történetéről szóló könyvek (pl. Török András: *Nagy Budapest könyv*), nagyvárosokban játszódó írások (pl. Berlinben játszódik Jean-Philippe Toussaint *Television* című könyve, Bukarestben egy Cartarescu regény). Van, aki elmegy megnézni, ha épül valami új, van, aki tudatosan megy

oda sétálni, ahova megy, és előtte utána is néz, mi van ott és mit érdemes megnézni. Nagyon tetszett ez a válasz: „új terep esetén egy miniatűr átnézeti térképet csinállok a célpontokkal és a főbb útvonalakkal, ezt viszem térkép helyett”.

Térképhasználat · Két kérdést tettem fel arra vonatkozóan, hogy az illető használ-e térképet a sétája bármelyik fázisában. A válasz oka is érdekelt, illetve a használt térkép megjelenési formáira is rákérdeztem. Utólag úgy éreztem, ezeket a kérdéseket nem elég jól tettem fel: ugyan így is elég sok dolog kiderült, utólag rájöttem, hogy több, a fogalmazás pillanatában főlegesen részletekbe menő kérdéssel pontosabb képet kaphattam volna a térképhasználati szokásokról.

Az első összetett kérdés így szólt: „Használod a sétával kapcsolatban térképet? Miért igen vagy miért nem?”. Egyértelmű, kategorikus nemmel a válaszok 40%-ában találok. Többen indokolták is válaszukat: sokan a spontán sétákat szeretik, volt, aki úgy véli, annál jobban ismeri a várost, hogy szüksége legyen térképre. A másik 60% valamilyen helyzetben használ térképet. Az összes válaszadó 13%-a csak a séta előtt, 9%-a csak ismeretlen helyen, de ott biztosan, 5%-a csak a séta közben (leginkább rossz tájékozódás miatt), 4%-a csak eltévedés esetén. 7% igen, és 5% néha, részletesebben nem írtak róla. 10% válasza volt összetett, van, aki csak séta előtt és séta után, van, aki csak utólag, amennyiben ismeretlen környéken volt, van, aki közben is használ, de csak ha olyan a kedve. A többi válasz nem volt egyértelműen értelmezhető.

A következő kérdés az előző kérdésre igennel válaszolókhoz szólt: „Ha használod a sétával kapcsolatban térképet, azt milyen formában teszed?”. Ahogy a kérdés magyarázatában le is írtam, itt a térkép megjelenési formája érdekelt, miszerint papír, telefon, stb. A 94 válasz legtöbbször többféle térkép használatára utal. A legjellemzőbb viselkedések: a számítógépen való online térkép használata (legtöbbször előzetesen, de van, hogy utólag), ezt 43-szor került említésre, a papírtérkép (leggyakrabban helyszínen való) használatát 37-en írták, azt pedig 15-en írták, hogy adott esetben a telefonjuk, 8-an, hogy GPS, amit használnak. Szerepelt még a válaszok között könyv, BKV-térkép, eltévedés esetén buszmegállóban található térképek, online térképek előzetes kinyomtatása, saját térképvázlat készítése. A GPS-eket van, aki nehézkesnek és kényelmetlennek találta (napsütésben pl. nehéz a kijelző tartalmát leolvasni), rajta kívül mások is írták, hogy kipróbáltak több lehetőséget is, és a papírtérkép vált be a legjobban.

Egyéb segédlet · A következő kérdésben az érdeelt, hogy térképen kívül használnak-e a válaszadók valamilyen más segédletet egy sétával kapcsolatban. 49-en válaszolták, hogy semmit nem használnak, 37-en utaltak különböző formátumú szövegekre (könyv, újságcikk, internetes cikk, egyéb internetes információk, podcastok²³, audioguide-ok²⁴), ketten zenehallgatásra. Egy válaszadó leírta, hogy korábban volt kutyája, akkor vele sétált, máskor pedig walkmanen zenét hallgatva, mindkettő során egészen más minőségűek voltak a sétái, mint ma, azok nélkül.

Kedvenc séta · A sétáló emberekhez szóló utolsó kérdésben megkértem őket, ha van kedvük, írják le egy sétájukat, amit szeretnek. Örömmre a néhány párszavas válaszon és a rövidebb leírásokon túl több alapos sétaleírást is kaptam. Néhány rövidebb-hosszabb leírás rövidebb-hosszabb sétákról, bemutatva velük egy séta néhány szavas kifejezésének különböző módjait:

- főbb utak és vonalak megadása: „Budapesten: Andrassy [út] – Bajcsy[-Zsilinszky út] – Duna-part – Lánchíd – Erzsébet híd – Váci utca – Deák [Ferenc] tér”,
- a kezdőpont és a cél a meghatározó: „séta a 11-es busz végállomásától Fedák Sári villájához, ahol a cédrus áll a kertben”,
- a terület, amin át halad és a cél: „a kedvenc útvonalam itt Tel Avivban a Bauhaus negyeden át tengerparthoz vezet”,
- az érintett pontok és területek, illetve az irányok megadása: „BKV-val otthonról Széchenyi-hegyre fel, onnan vagy Normafa, János-hegy felé és le Zugligetnek, vagy a Farkasrétnek és le Sasad felé”,
- szó sem esik valós helyekről: „Végigjárni a gyerekkori helyeket. Mi van ma ott, milyen emlékek jönnek elő? Időutazás.”
- érintett pontok és a hozzájuk kötődő tartalom: „Ganz-kolónia (víztoronnyal), Ganztelep (kínaiak), volt Dreher Sörgyár Kőbányán”,
- egy esemény a cél, az ahhoz vezető valós útból csak néhány, a sétát élvezetessé tevő elem (két városrész és egy épület) kerül említésre: „Szeretek elsétálni a pénteki

²³ A podcast egy digitális hang- és/vagy videóanyagok online, epizódyszerűen közzétett sorozatából álló médium.

²⁴ Az audioguide egy felvett hanganyag segítségével történő vezetés, leggyakrabban múzeumokban vagy városi környezetben jelenik meg.

bolhapiacra. Ez a görög negyeden túl van, szóval keresztülmegyek az egész régi Alexandrián, el a Mudareia al Adima kiégett épülete mellett. Kb. egy másfél órás séta, de nagyon élvezem.”

Nem tudom nem megemlíteni, hogy milyen érdekesnek találom, ahogy az emberek egy sétát le- vagy körbeírnak. Persze most itt nem az volt a kérdés, hogy úgy fogalmazzák meg, hogy az alapján más végig tudjon menni rajta, vagy legalábbis legyen esélye rá, de az, hogy ki milyen részletet emel ki, vagy hogy mit érez említésre méltónak egy adott esetben másfél-két órás sétából, az szerintem nagyon elgondolkodtató.

Kérdések a nem-sétálókhoz

Miért nem? · A nem-sétálásnak sok oka lehet: írtam lehetőségeket, többet is kiválaszthatott, aki nem sétál, emellett egyéb ok leírására is adtam lehetőséget. Az általam felsorolt lehetőségek közül legtöbben, 9-en választották, hogy nincs idejük rá, 3-3 fő választotta, hogy a rossz levegő miatt, illetve hogy szokott sétálni, csak nem a városban, és csak egy ember azt, hogy egyáltalán nem szeret sétálni. 14-en írtak valamit az erre lehetőséget adó rubrikába, ezek közül néhány válasz: „távoli luxusnak érzem”, „fásulok”, „a gyaloglás unalmas, lassú, és megfájdul a hátam”.

És régebben? · 12-en régebben sétáltak, 5-en régebben sem.

Érdeklődés · „Érdekel a városod?”. Úgy tűnik, hogy aki nem sétál, nagyrészt azt is érdekli a város, csak hárman válaszolták, hogy nem. Egy nem-sétáló írt egy különösen érdekes választ – érdekesnek találtam, mert azt mutatja, hogy annak ellenére, hogy nem sétál, nagyon is nyitott szemmel jár a városában: „csak egy kis oldala, ami talán keveseket rajtam kívül (pl. az üres tűzfalakat évekig nagyon szerettem, és azt is, hogy olyan a környék ahol lakom, mint Montevideo lepusztult negyedei, ami közben megszülte a tangót magából)”.

Megjegyzések

A kérdőív legvégén lehetőséget adtam bármilyen megjegyzés hozzáfűzésére. Igen sok pozitív visszajelzést kaptam mind a kérdőívvel, mind a témával kapcsolatban – sokan írták például, hogy nagy kedvük lett sétálni menni. Emellett kaptam néhány nagyon hasznos választ: témába vágó könyvek ajánlásait, Budapesten készülő projektekről információkat és egyben kérést, hogy keressem meg őket, ha tehetem.

Volt egy lehetőség a téma folytatása iránt érdeklődők számára, hogy az e-mail címük megadásával lehetővé tegyék a későbbi kapcsolatba lépést, ilyen módon 127 ember elérhetőségét kaptam meg. Többen említették, hogy a térképekre és a sétákra kíváncsiak, ha elkészültek, küldjem el nekik.

Egy másik felmérés eredményei

Találtam egy felmérés-kiértékelést: *Közterületek használata és megítélése Budapesten*.²⁵ “Az utak, utcák atipikus használata – korzózás és séta” című rész foglalkozik a szakdolgozatom szempontjából érintett területtel.

Meglátásuk szerint a sétálásnak, korzózásnak két szükséges feltétele van: egyrészt a pihenés biztosítása, másrészt az érzékszervekre való hatás, például valami, ami szép. Amikor valaki ugyan lassabban, de egyenesen a célja felé halad, akkor az utcát csak közlekedésre használja. A spontán sétát sem tekintik sétának, amikor valami váratlan esemény sétálásra készíti az embert, pl. egy ismerőssel való véletlen találkozás, ami közös sétálással folytatódik. Nem tekintik sétának, ugyanis egyrészt “a célhoz való eljutás folyamata nem szakad meg, csak módosul”, másrészt “az út, utca jellege nem határozza meg a cselekvést”. Úgy vélik, egy séta akkor válik sétává, amikor a sétáló a sétát önmagáért éli meg, amikor a sétáló el tudja felejtetni valódi célját és már csak a séta köti le.

Az általuk megkérdezettek közül csak kevesen mondták, hogy jellemző rájuk, hogy sétálnak Budapesten – az egy kivétel az esti vagy éjszakai séta. A megkérdezettek sok érvet felhoztak amellet, hogy Budapest miért nem alkalmas sétálásra: koszosnak, rendetlennek, szennyezettnek találták a várost, hiányolták a bevásárlóutcákat és korzókat, ezek nemléteért amúgy a plázákat találták hibásnak. Eredményeik azt mutatják, minden korosztály kifejezetten vágyik arra, hogy Budapest utcáin lehessen sétálni, nézelődni. A város utcáin játszódó rendezvényekről a legtöbben pozitívan számoltak be, például a Lánchíd nyári hétvégénként való lezárásáról és az ott folyó rendezvényekről. Az esti, éjszakai sétákkal kapcsolatban a tényleges negatív tapasztalatok teljes hiánya ellenére a legjellemzőbb vélemény a közbiztonság hiánya és az utcán leselkedő veszélyek miatti félelem volt. A felmérés keretében a megkérdezettek véleményt mondhattak az utcák jellemzőiről, a kinézetükről, kivilágításairól, járdák burkolatáról. Általában elégedettek voltak, a

²⁵ A Studio Metropolitana Urbanisztikai Kutatóközpont készítette 2004-ben.

közbiztonság mellett a burkolatok minőségét és a járdák tisztaságának hiányát ítélték meg kedvezőtlenül. Az esetleges jövőbeni lépésekben a legnagyobb egyetértés a tisztasággal volt kapcsolatos: egyrészt szankciókat vezetnének be a városlakók a szemetelőkkel, kutyájukat az utcára piszkíttatókkal szemben, másrészt szeretnék, ha volnának olyan szabályozások, amelyek a társasházakat és boltokat az előttük levő utcarészek takarítására, tisztántartására köteleznék. A járdán parkolást is olyan keretek között szeretnék tartani, hogy csak ott és úgy lehessen a járdára parkolni, hogy két gyalogos még elférjen a járdán az autó és a fal között. A zöldterületek, nyilvános WC-k, padok, utcaseprők és rendőrök számát emelnék.

A felmérés séta-kritériumaival nehezen értek egyet, szerintem egy séta a tervezéstől, időkeretektől, a nap későbbi céljainak szem előtt tartásától még bőven lehet séta, ugyanígy a spontán sétával sem érzem, hogy baj volna. Meglepett a vásárlóutcák iránti igény, az én felmérésemben csak egyszer került elő a boltokkal tele része a városnak, és pont negatívan, igyekszik elkerülni a válaszadó, aki említette. Szintén meglepett, hogy mennyivel negatívabb hozzáállásokkal találkoztak és általában mennyire mások a sétálni vágyók igényei, mint amikkel én találkoztam – az én felmérésemet valószínűleg pont a nyitottabb korosztály és réteg töltötte ki.

3. Séták (és térképek)

Ebben a fejezetben szeretném bemutatni és kategorizálni a sétákat, amikkel találkoztam.

Egy nem spontán vagy önkényes séta esetén mindenképpen eljut a sétálóhoz valamiféle információ, például az útvonal egy térképen, vagy egy leírás a helyszín történelméről, vagy a sétát vezető ember hangja, ahogy mondja, merre kell kanyarodni. A séták csoportosításához az imént említett információk megjelenési formáját vettem alapul. Az alapvetően eltérő jellege miatt a vezetett sétákat külön tárgyalom a vezető nélküli egyéb sétáktól.

Vezetett séták

A vezetett séták esetében nem meglepő, hogy a legtöbb esetben (az áron és egyéb szükséges információkon kívül) csak annyi derül ki a sétáról, ami vonzóvá teszi, több nem. Emiatt itt például főleg térképeket vagy útleírásokat keresni. Két fajtájukat különítettem el: az alapvetően a turistákra fókuszáltakat és a többit.

Klasszikus városnézés turistáknak · Ha az ember nekiáll sétákat keresni, akár az interneten, akár programfüzetekben, akár a város felületein (plakátokon, szórólapokon), legnagyobb valószínűséggel a turistáknak szóló, nagyvárosok belsőbb részein elhelyezkedő „kötelező látnivalókat” felfűző, többé-kevésbé drága sétákra talál rá. Az útikönyvek jó részének kézbevétele, vagy az interneten keresett várost bemutató oldalak átnézése után ugyanezek a séták önállóan is végigjárhatók és az információk nagy része is megismerhető. Természetesen valószínűleg kevés olyan városlakó van, aki ne hallhatna ezeken a sétákon valami újat, csak ez a tény nem elég ahhoz, hogy eljöjjenek a sétálni vágyó lakók is.

Budapesten az irodák és szervezetek legtöbbje kínál két alap-sétát: egy budait és egy pestit. Ahol több séta is van, ott a következő témák a leggyakoribbak (akárcsak a várost bemutató könyvekben és honlapokon):

- építészeti korszakok vagy stílusok bemutatása, pl. „Szecessziós városnézés” (Multigo Tours), „Andrássy út avagy a XIX. század pompája” (Budapest Zigzag),
- városrészek bemutatása, pl. „Duna-parti történetek” (Unique Budapest), „Városliget művészet és fotó túra” (Friendly Budapest Tours),

- várostörténeti séta, pl. „Hammer and Sickle Tour (kommunista örökségek túra)” (Absolut Walking Tours), „Koldusból királyfi – Bauhaus-séta az Újlipótvárosban” (Imagine Budapest),
- a város zsidó öröksége, pl. „Zsidó Budapest gyalogos városnézés” (Program Centrum), „Zsidó Örökség Túra Dióhéjban”, „Zsidó Örökség Túra – Grand Tour” és „Expanded Grand Tour – Három Zsinagógával” (Hungária koncert).

Tematikus séták bárkinek · A tematikus városséták külön fajtája, ami a várost már ismerőknek is érdekes lehet. Témáik újat mutatnak az eddigi triviálisakon túl, ilyen sétálások után könnyen új képe alakulhat ki az embernek saját, esetleg ismertnek hitt városáról.

A klasszikus városnézéstől csak alig eltávolodók közül példának két budapesti szervezet egyes sétái:

A Beyond Budapestet egy szociálpolitikus alapította, évek óta szerveznek különböző szocio-kulturális városnéző sétákat Budapest nyolcadik kerületében. Néhány sétájuk: „A Nyócker málló pompája”, „A Nyócker csillagai – Józsefváros zsidó szemmel”, „Kortárs művészet instant”. A „Nyócker csillagai” sétájuk, amin egyszer én is részt vettem, tartalmas és érdekes volt. Egy átlagos városlakó valószínűleg csak alapos utánajárással tudná megszerezni az információkat, amiket ott hallottunk, emellett olyan házakba és egy közösségbe léphettünk be, amikhez amúgy nem férhetnénk hozzá. Programjaikról pont ezek miatt úgy vélem, nem volnának önállóan teljesíthetők még térkép és megfelelő instrukciók alapján sem.

Az Imagine Budapest honlapja jól használható és kiemelkedően sok rajta az információ, az alapos sétaleírások mellett jórésük útvonalát is megismerhetjük. Néhány sétájuk: „Üzenő falak – avagy a budapesti épületdíszek titkos nyelve”, „Titkos kertek és terek a belvárosban”, „Vadlesen a Terézvárosban – séta gyerekeknek”.

A klasszikusaktól már távolabb esnek például a következő séták:

A szubjektív.org egy, a társadalom értékeinek előremozdításával kapcsolatos különböző, nemzeti és nemzetközi projektekkal foglalkozó budapesti társaság. Az Antirasszizmus Világnapja (március 21.) alkalmából 2011 tavaszán három sétát szerveztek: egyet a Józsefvárosba, egyet Zsidónegyedbe és egyet a Várnegyedbe és Vízivárosba.

A világnap programjai megjelentek a nagyobb országos portálokon is, én a HVG online hírei között talákoztam vele. Sajnos csak később értesültem a sétákról, részt venni nem tudtam

rajtuk. Később viszont megkerestem az angol fiatalembert, aki a túrákat vezette, találkoztunk, a sétáról kérdeztem. A várbeli séta napján eléggé esett az eső, így azon csak kb. 10-en, a másik kettőn 20-30 fő vett részt. Az útvonalakat, mivel egyikünkönél sem volt térkép, csak elmesélte: a Józsefvárosi séta például a zsidó emlékek Gutenberg téri és közeli helyszíneit követően az élő arab és cigány jelenléttel teli Népszínház utcán, az ismét zsidó emlékekben gazdag Teleki tér környékén keresztül a Négy Tigris kínai piachoz vezetett. Néhány ponton megálltak és beszélgettek keveset az érintett kisebbségekről. A jelenlevők kíváncsiak voltak, sokat kérdeztek és a megállók közötti szakaszokon egymással is beszélgettek.

Önálló séták

Az útvonal és az egyéb tartalmak megjelenési formája/formái alapján csoportosítottam a vezető nélküli sétákat. A kapcsolódó térképekkel a következő fejezetben foglalkozom.

Az információk megjelenési formái többfélék lehetnek: térkép, szöveg (hang vagy leírás), helyszíni jelzések, egyebek. Sok esetben jellemző, hogy a forrás nem tartalmaz konkrét útvonalat, ezt az érdeklődőre bízva, és csak a(z esetleges) sétához kapcsolódó tartalom és információk adottak. Azért foglalkoztam ezekkel is, mert nem egy közülük kifejezetten buzdít a sétálásra, és arra is van példa, hogy az ilyen anyag sokkal használhatóbb, színvonalasabb, mint ahol sétaútvonalról is van szó.

Kiemelten figyeltem az *útvonal* közlésére. Nagyon izgalmas kérdés, hogy hogyan, mi módon próbál átadni egy ember egy másinak egy útvonalat: szavakkal vagy lerajzolva, alaposan, elégségesen vagy hiányosan. A tájékozódásról szóló olvasmányaim után kíváncsian vártam, mik lesznek egy adott helyzetben a fontos tájékozási pontok és vonalak.

A tartalom megjelenési formája szerint 4 alapkategóriát határoztam meg:

- szöveg – írott vagy felvett (praktikusan digitális formában, de természetesen lehetséges például magnókazettán hordozható lejátszóval is),
- térkép – jobb (és ritkább) esetben a sétához készül, rosszabb esetben digitálisan elmentett, digitalizált vagy fénymásolt térképre kerül rá az extra tartalom,

- helyszíni jelzések – valóban a helyszínen található (pl. tanösvény információs táblája) vagy virtuálisan jelennek meg (pl. telefonon LBS²⁶),
- egyebek – pl. autós tájékozódásban használatos itiner²⁷, vagy földrajzi koordináták.

Vannak séták, ahol csak egy-egy típusú információforrás van, és van, ahol az alaptípusok különböző kombinációi. Amire találtam példát, azt be is mutatom (kivéve a térképeket, amikkel a következő fejezetben foglalkozom). A tapasztalataim elég sablonosak: nem mondható sem az egy típusúakra, sem a többfélét kombinálóra, hogy bármelyik jellemzően jobb volna a másikinál – a sok vizsgált sétánál minden típusú között is vannak nagyon jók és egészen komolytalanok is.

Leírás · Egy sétát nem nehéz egyértelműen leírni, van is példa rá, használható, kielégítő is és kevésbé követhető is. Ahogy többet is átnéztem, az az érzés alakult ki bennem, hogy azok a legátláthatóbbak, legkönnyebben és legegyszerűbben követhetők, amelyeknél az útvonal és az egyéb leírt tartalmak leírása jól láthatóan elkülönültek egymástól (például behúzás jelezte az épületeket leíró részeket, vagy egy-egy üres sor jelezte a váltást).

Sok helytörténettel foglalkozó könyvre jellemző, hogy minden elem adott egy sétálás-barát végtermékhez, mégis úgy vannak rendezve a tartalmak, hogy csak alapos felkészülést követően lehet sétát tervezni belőlük. Erre példa a Dunaújvárosi építészeti kalauz, ami az alfabetikus sorba rendezett utcákon belül házszám szerint (növekvő sorban) mutatja be az épületeket. A japánok korábban említett városindexelését juttatja az eszembe, ahogy ott is nehéz tájékozódni, pont ugyanúgy ezzel a könyvvel is igen nehéz lehet megnézni az egyébként érdekes leírásokkal bemutatott épületeket. Ez azért is szomorú, mert ha erre figyelnének a könyvek szerkesztői, elképzelhető, hogy sokkal többet tudnának az emberek a saját városaikról.

Egy útvonal írott szöveggel való megfogalmazásának hangsúlyos részeit és lehetőségeinek sokszínűségét mutatják a kérdőívem eredményi során idézett szeretett séták leírása.

Hang · Egy szöveget, ha nem írott, meg is lehet hallgatni. A sétálás során a hangnak az írott szöveggel szemben sok előnye kerül előtérbe: gyaloglás közben eleve nem könnyű olvasni (rövid szöveget se, hosszút még kevésbé), de ezen felül sok különböző nehezítő körülmény is fennállhat, mint például eső, hideg szél, vagy valami, ami lefoglalja legalább egy kezét a

²⁶ LBS: Location-Based Service, magyarul helyfüggő szolgáltatások – olyan szolgáltatások, amelyeknél a szolgáltatott információ a felhasználó aktuális helyzetétől függ.

²⁷ Itiner: az útvonal leírása a kritikus pontok ismertetésével.

sétálás közben olvasni próbálnak, egy gyerek (kézenfogva), egy táska, vagy egy tejeskávé papírpohárban. Ha a sétának különböző dolgok, például épületek vagy szobrok bemutatása a célja, valószínűleg lesznek üres idők, amik az egyik ponttól a másikig való eljutással telnek, ez az idő alkalmas lehet a navigálásra és adott esetben a bevezető szövegek vagy egyéb háttérinformációk elmondására.

Nagyon izgalmas ez a műfaj, sok lehetőséget látok benne: egész más gondolkodást igényel egy út szóban való hatékony elmagyarázása, mint egy térképi megjelenítés. A leírástól is jó, ha különbözik, sokkal szabadabban beszél az ember, mint ahogy ír, a mondatok is rövidebbek, az egész sokkal személyesebb.

Egy ausztrál példát szeretnék bemutatni. A People's tour című honlap melbourni személyes történetekkel foglalkozik: bárki megteheti, ha kedve tartja, hogy sétál egyet, a séta során felvesz egy hanganyagot, azt elküldi Jane Curtisnek, a honlap szerkesztőjének, aki az utómunkálatokat követően feltölti azt az oldalra. Egy sétához tartozik

- egy rövid-hosszabb szöveg: a séta és adott esetben a vezetőjének pár mondatos ismertetése, a kezdőpont és annak elérésére alkalmas tömegközlekedési eszközök említése is,
- egy online meghallgatható és le is tölthető hangfájl (vágatlan, így a séta hossza azonos a hanganyag hosszával),
- és esetleg néhány fénykép.

A témák általában változatosak és érdekesek: van séta, amit egy kutya vezet, akit a gazdája követett és közben végig mesélte, merre járnak és mit csinál a kutyája, egy másik séta során pedig az utcán hallható gyerekricsajokat követve alakul ki az útvonal.

Az egyik, általam végighallgatott sétát egy művész, Tom Sevil készítette. Melbourne egy városrésze, Carlton kevésbé ismert street art²⁸ alkotásai közül hetet mutat be 19 perc alatt. A séta során folyamatosan mondja, épp hol van (melyik utcán, annak melyik épülete, például a posta előtt), és hogy kell-e tenni valamit (például „most jobbra kell majd kanyarodni”). Az állomásokra érve elmondja többször is a címet, majd elmeséli, amit szeretne. A sétát végighallgatva úgy érzem, egy térképen könnyen végigkövethető volna az út, leginkább az utcanevek és címek ismerete miatt. Ha a helyszínen volnék, biztos, hogy nem ezekkel a

²⁸ bármilyen nyilvános helyen készült műalkotás

címekkel foglalkoznék, a „posta utáni kanyarodás” sokkal kézzelfoghatóbb és hasznosabb információ, minthogy melyik utca is az a kettő, amelyek találkozásánál éppen kanyarodok.

Térkép · A sétákat, amelyekhez olyan térkép tartozik, ami az útvonalon felül tartalmazza a séta kitalálójának, megalkotójának a teljes mondanivalóját, pompás lehetőségnek tartom. A szakdolgozatom keretében egy ilyen térképet készítettem el. Azért foglalkoztatott a téma ennyire erősen, mert rengeteg szegényes, háttérbe szoruló szerepű térképpel találkoztam, miközben pont azt érzem, földrajzi vonatkozású információk minél tömörebben és kompaktabb módon való bemutatására nincs a térképnél alkalmasabb megjelenítési forma.

Helyszíni jelzések · Séták, amelyeknél csak helyszíni jelzések vezetnek a sétálót, például a térképeket vagy elégséges útbaigazításokat is tartalmazó tanösvények. Magyarországon tanösvényekkel nagyrészt természeti környezetben találunk, de van néhány városi példa is.

Budapesten a Duna mentén hozta létre a Duna-rajongó fiatalokból álló Valyo csoport a Duna Tanösvény nevű 13 állomású utat. Saját leírásuk szerint: „a tanösvény egyes pontjain fiatal kortárs képzőművészek, grafikusok, építészek munkái mesélik el a Duna történetét, jelenét és elképzelt jövőjét”. A honlapon található térkép pontjaira kattintva kiderül az adott állomás címe és földrajzi koordinátái, az ottani alkotást készítő művészeiről és az alkotásról néhány dolog. Egy helyszíni fénykép jól mutatja, milyenek az állomások: a ponyván a szöveg mellett mindig ott van a térkép (azonos a honlapon találhatóval) is az összes állomással.

A telefonos és GPS-es lehetőségek is ebbe a kategóriába tartoznak, amelyekkel viszont ennek a dolgozatnak a keretei között nem állt szándékomban az említésüknél mélyebben foglalkozni. Ennek oka, hogy – lévén a felhasználó folyamatosan láthatja a saját tartózkodási helyét – a telefonnal való tájékozódás alapvetően más gondolkodást igényel és más viselkedésre készítet, mint az egyéb említett lehetőségek. Azt, hogy ez nem csak elméleti feltevés, jól mutatják a helyzetek, amikor autós navigációhoz szokott autóvezetők a navigációs eszközük valamilyen működési problémájával szembesülve szinte mozgásképtelenné válnak, annyira elszoktak a klasszikus tájékozódástól.

A fenti gondolatok miatt nem kerestem LBS alapú megoldásokat.

Egyéb lehetőségek · Az autós tájékozódási és ügyességi játékokkal, illetve néhány esetben túrázással kapcsolatban találkoztam az itiner fogalmával. Igen érdekes, nagyon tömör módja egy útvonal leírásának; legjobban az autós navigációs rendszerek navigációs jelzéseihez hasonlítható. Sok játékos lehetőséget látok ebben a sétálás kapcsán. Ez viszont ismét egy

olyan terület, ahol mások a szempontok és más a cél, mint a korábban említett esetekben, így most ezzel sem foglalkoztam. A másik lehetőség, ami megfordult a fejemben, a földrajzi koordináták mint sétainformációk. Ez szintén elvezetne más irányba, ezzel sem foglalkoztam.

Térkép + leírás · Úgy gondolom, ez az egyik legklasszikusabb és legalkalmasabb párosítás tartalmaz önállóan teljesített séták segédleteként. Ennél a kombinációnál különösen fontos kérdés a térkép és a leírás egymáshoz való viszonya: megfelelően kiegészítik-e egymást, vagy uralkodik valamelyik a sétán, háttérbe szorítva ezzel a másikat.

Könyvek esetében a jellemző felállásnak azt találtam, amikor a rengeteg szöveg mellett elhalványul a térkép és az útvonal, de azért névlegesen egy vagy több séta a cél. A legtöbb Budapest történetével foglalkozó könyv, ami a kezembe került, ilyen. Ugyan többnek is szerepel a címében a “bolyongások, séták, séta” szavak közül az egyik, ennek ellenére van, hogy csak a könyv belső borítóján található egy térkép, sőt előfordul olyan is, hogy egyáltalán nincs térkép, a tartalom tisztán leírásokból áll. Az is érezhető, hogy a könyvek nagy részénél nem törekedtek olyan megjelenési forma létrehozására, ami fizikailag alkalmas volna egy sétán való használatra: egy súlyos, sérülékeny, nyitott könyvvel nehéz lehet sétálni.

Az interneten talált térképes-leírásos séták ilyen szempontból kiegyensúlyozottabbnak tűntek: ugyan a térkép a legtöbb esetben nem komolyabb egy várostérképnél vagy beillesztett Google Maps térképnél, amin számozott pontok jelölik a séta állomásait, a könyvekben látottak után már ez is előrelépés. Eléggyé gyakori, hogy nyomtatható formákat is felkínálnak – ezzel a nyomtatásra és az anyag helyszínrre vivésére készítve az olvasót. A dolog másik oldala viszont, hogy az internetes információ-felhígulás nagyon látványos: a tartalom sokszor egyáltalán nem tűnik sem megbízhatónak, sem alaposnak, sem átgondoltnak.

Térkép + hang (+ leírás) · Az audioguide-dal vezetett séták egyszerűbb fajtái a leggyakrabban turistáknak szóló, esetenként ingyen letölthető séták. A látványosságok bemutatása rendszerint külön-külön fájlokban vannak tárolva, ezeket az aktuális ponton meghallgathatja a sétáló. A legtöbb esetben nincs ajánlott útvonal, nem számozottak a pontok se, a felhasználóra van bízva, hogy melyik pontokat és azokat milyen út során érinti. A hangfájlok csak a pontok ismertetőszövegeit tartalmazzák, navigálást vagy térbeli útmutatásokat nem. A letölthető csomagolt fájl jobb esetben tartalmaz egy egyszerűbb vagy komolyabb kis térképet is, ami vagy kinyomtatható, vagy (inkább csak a drágább és komolyabb séták esetén) telefonra letölthető. Előfordul olyan is, hogy a séta honlapján csak

egy, a hangfájlokhoz tartozó pontokat jelölő térkép található, amit igény esetén ki lehet nyomtatni.

A kevésbé egyszerű, ilyen típusú séták között egészen különlegesekkel is lehet találkozni. Dr. Toby Butler történész Memoryscape című honlapján található oral history²⁹ alapú sétái közül a következő fejezetben mutatok be alaposabban néhányat. Az oldal sétáinak mindegyikére jellemző, hogy mind térkép, mind hanganyag és írott szöveg is tartozik hozzá. Az, hogy melyiké a főszerep, eltérő: van, ahol a hanganyag önmaga is elég volna, illetve van, ahol a hang és a térkép szépen egyensúlyban vannak. A leírás alapos és bőséges, mégis ebbe a kategóriába tettem a sétákat, ugyanis a szövegek egyrészt technikai jellegű információkat tartalmaznak, másrészt szokatlan figyelmesség, hogy a hanganyagok írott formában is letölthetők, hogy akinek nehézséget okoz a különböző akcentusok megértése, az se maradjon le semmiről. A séták közül, amikkel a dolgozat írása során találkoztam, az egyik legkiemelkedőbbek ezek voltak: mind a tartalom, mind a kivitelezés példaértékű.

Térkép + helyszíni jelzések (+ leírás) · A városi tanösvények tipikusan ebbe a kategóriába tartoznak. A térkép a helyszíni jelzésekkel és leírásokkal egy pompás, önállóan végigjárható sétát alkot. A bemutatott pontok számozva vannak, így a sorrendben végigjárás eléggé meghatározza a bejárás útvonalát.

Egy évek óta kiemelkedően sikeres magyar példa a több mint 30 épületet bemutató dunaújvárosi Építészeti Emlékek Tanútja. Meglepő módon nincs a tanösvénynek saját honlapja, nehéz róla bármilyen információt találni a turisztikai honlapok és helyi internetes portálok kivételével, amelyek a tanösvény létezésén kívül mindössze az állomások címeit közlik. A helyzetet jól jellemzi, hogy legalább három, különböző néven találkoztam a tanúttal, mire utolsóként megtaláltam a(z általam) hivatalos(nak vélt) elnevezését. A Vasmű térről induló szocreál tanösvény állomásainál a házak falán található egy-egy tábla, rajta a következő adatok: hányadik állomás, az épület neve, építés éve, tervezője, stílusa, illetve egyéb megjegyzések, ha van ilyen. A sétához egy kiadvány is készült, egy térképet és az állomások címét tartalmazza. A térképpel a következő fejezetben foglalkozok.

²⁹ oral history: magyarul elbeszélte történelem – történelmi ismeretek, információk gyűjtése és feldolgozása egyéni elbeszélések, interjúk alapján

4. (Séta)térképek

Sok sétán, nézelődésen, városi környezetben való tájékozódáson és gondolkozáson túl szép lassan kialakult bennem egy elképzelés az ideális sétatérképekről, vagy legalább a sétálást elégségesen segítő, ösztönző térképekről. A dolgozatom megírása során elég sok sétát és azok térképeit vizsgáltam meg. Egyrészt nagyon élveztem ezeknek a térképeknek sokszínűségét. Azt gondolom, mivel jó részüket nem térképész készítette, sokat elárulnak az intuitív térképkészítés révén a gondolkodásmódok sokféleségéről. Hasznos lehet látni, mit tart fontosnak egy ember, aki nem a hivatalos, bevett konvenciókat követve készít el egy térképet, hanem az esze után menve. Másrészt azt tapasztaltam, hogy az eredeti elképzeléseim az ideális sétatérképekről nagyrészt erősödtek.

A fejezet első felében a térképek vizsgálatának szempontjait ismertetem, majd a másodikban több, sétával kapcsolatos térképet elemzek röviden. A fejezet során említett térképek a Mellékletben (illetve a dolgozathoz csatolt CD-n) találhatóak.

A vizsgálat szempontjai

Elvárásaim egy sétatérképpel szemben:

- legyen alkalmas a *séta során* való használatra, azaz tudjam kényelmesen a kezemben tartani, amikor szükséges – minél kisebb, annál jobb, a széthajtogatás nagyon kényelmetlen, a könyvek ilyen célú terepi használata nagyon távol áll a kényelmestől,
- a sérülés kivédése végett vagy legyen olyan a minősége, hogy nem okozna benne kárt sem csapadék, sem szél (például vízálló, erős anyagból legyen), vagy ami sokkal könnyebben megvalósítható: legyen könnyen reprodukálható (lényegében legyen „egyszerhasználatos” térkép, pl. bármikor újra kinyomtatható),
- a sétához szükséges információk a lehető legkisebb helyet foglalják el fizikailag – nem jó séta közben lapozgatni és keresni az aktuális ház leírását,
- ne legyen rajta fölösleges információ, azon túl, hogy lassúvá és nehézkesé teszik a használatát, a térképolvasáshoz nem szokott sétáló esetében megértési problémák is adódhatnak – sok térkép és leírás rengeteg fölösleges elemet, adatot, magyarázatot, fényképet tartalmaz,

- az adott sétán legyen teljes értékű mint tájékozási segédlet,
- sok esetben volna haszna, ha a térkép annyira egyszerű, vázlatszerű, minimális tartalmú volna, hogy szükség esetén akár kézzel is megrajzolható legyen.

A térképek vizsgálata során a fenti elvárásokon túl még figyeltem néhány alapvető kérdésre:

- Mennyire jellemző a térképre a séta céljának és célközönségének állandó szem előtt tartása? – tapasztalataim szerint legreménytelenebb próbálkozások a gyerekeknek szánt térképek között fordulnak elő.
- Mennyire igényes a kivitelezés?
- A térkép mennyire felel meg az egészen általános, térképekkel szembeni elvárásoknak? – van-e rajta valami méretarányra utaló elem, ha nem északi, a tájolásról van-e információ, van-e jelmagyarázat, stb.
- Tud-e valami újat vagy különlegeset mutatni?

A térképek

Duna Tanösvény · A korábban már említett Duna Tanösvény térképe (I. számú melléklet) úgy érzem, a maga egyszerűségével példamutatóan jól sikerült. Nagyon vázlatos, könnyen átlátható, nincsenek rajta fölösleges elemek, viszont a tájékozáshoz pont elég is. Lévén a helyszínen megtalálható minden, nem kell a sétálónak magával vinnie semmit.

Artur – Kortárs építészeti túrák Magyarországon · Az Artur a KÉK – Kortárs Építészeti Központ túraoldala hét budapesti és négy pécsi séta és biciklis túra keretében mutatja be 1989 után épült épületek segítségével a kortárs építészetet. (Térképek: II. számú melléklet.)

A honlap fő tartalma egy szép, vizuálisan egységes térkép, rajta gombokkal. Egy sétát kiválasztva egyrészt megjelenik egy kis információs ablak a sarokban a séta nevével, pár mondatos leírásával, állomásaival és néhány, a sétálók számára hasznos információkkal, másrészt a térkép ráközelít a séta útvonalára, amin végig lehet navigálni, közben elolvasva az épületek leírásait.

A nyomtatás gomb átírnyít egy oldalra, ahol egy beágyazott Google Maps térképen szerepel a séta. A térkép alatt az állomások tárgyát képező épületek ismertetései következnek: egy

állomáshoz tartozik egy Google Maps-ből kivágott raszteres térkép az épület környékéről, néhány fénykép, leírás és adatok az épületről.

Tetszett, hogy a honlapon szereplő térképet láthatóan tudatosan és igényesen készítették el, ezek után meglepő, hogy a nyomtatható verzió alapvetően más. A nyomtatott anyag korrekt, alapos, viszonylag jól használhatónak tűnik. Nagyon zavar viszont benne, hogy minden egyes állomás a fényképek és a kis térkép miatt elfoglal egy-egy egész oldalt (így is van beállítva a nyomtatás), így a nyomtatott anyag 16 oldalas, ami rengeteg. A sétát tartalmazó térkép a tájékozódáshoz bőven elég, fölöslegesnek érzem a kis térképeket, emellett máshol sem ritka, ami itt is tapasztalható, hogy egy épületről a leíráson, nagy térképi jelölésen, kis térképen és címen túl még (a jelenlegi állapotot bemutató) fényképek is szerepelnek.

Építészeti Emlékek Tanútja · Amennyire tartalmas és szerethető a korábban említett dunaújvárosi szocreál tanösvény, annyira lehangoló a „hozzá készült” térképes kiadvány (III. számú melléklet). Egy jellegtelen, láthatóan más célra készült, reklámtérkép-színvonalú várostérképre került rá egy, a sétát jelölő vörös vonal, két igen otromba „szép kilátás” jel, és barna ellipszisek, bennük az állomások számával. Esztétikai értéke nincs: sem a színek, sem a betűtípusok nem harmonizálnak egymással az utóbbiak ráadásul nehezen is olvashatók (az állomásokat jelző számok csak alig kivehetőek), a lent áttűnő fényképből szinte semmi nem látszik, lévén az orosz és német nyelvű szöveg eltakarja a kép nagy részét. Igazán sajnálom, hogy ennyire komolytalan a hozzáállás egy ilyen különleges séta esetében.

Jane’s Walk · Főként Észak-Amerika városaiban, de világszerte más városokban is a május első szombatja Jane Jacobs³⁰ emlékére közösségi sétálásokkal telik. A séták célja, hogy az emberek megismerkedjenek saját környezetükkel, megismerkedjenek egymással, szeressék meg a környéküket. Bárki szervezhet sétákat, majd azokat meghirdetve vezetheti is őket. Lévén alapvetően a személyes vezetés jellemző, nincs túl sok (közvetlen) térképészeti vonatkozása ezeknek a sétáknak. Ezzel együtt előfordulnak térképek a séták központi honlapján.

Meglepő módon találtam egy önállóan teljesítendő sétát is – meglepett, mivel a városi közösségek volt Jane Jacobs egyik fő kutatási területe, így az ő emlékének szentelt séták pont nem az egyedül-sétálásról szólnak. A sétasegédletnek készült térkép (IV. számú melléklet) jó példa az otromba térkép-megoldásokra. Az elég gyatra minőségben beszkenelt térképre került az útvonal és a séta állomásai, följük a cím. Az útvonal nagyon egyszerű, az

³⁰ Jane Jacobs (1916 – 2006) amerikai-kanadai, főként városokkal és közösségekkel foglalkozó író, aktivista volt.

utcahálózat is négyzetrácsos, és állomás sincs túl sok. Úgy érzem, ez a térkép akár kézzel megrajzolva, akár bárhogy máshogy sokkal komolyabban vehető volna.

Galt • Egy másik példát is szeretnék mutatni ügyetlenül szerkesztett sétatérképekre (V. számú melléklet): a Galt cég közzétett egy 29 állomású greenwich village-i³¹ sétát. Mivel a sétában több nem csak egyszer érintett pont és útszakasz is van, az útvonalat tartalmazó Google Maps térkép alapján én nem tudtam meghatározni, hol kezdje és milyen útvonalat járjon be a sétáló. Szerencsére a leírásban szerepel a kezdőpont. Az oldalon lejjebb görgetve egy újabb térkép található, ami első ránézésre ijesztő: az előbbi nehezen megfogható útvonal mellett végig nagy fekete nyilak és (az utcanevekhez képest) óriási betűk vannak. Tulajdonképpen így már érthető és végig is járható a séta a térkép alapján, viszont kétségkívül kereshetett volna a szerkesztő valami ennél szebb megoldást.

Memoryscape • Az előző fejezetben röviden írtam Dr. Toby Butler sétáiról. Az alapos, hasznos és praktikus információk mellett három önálló sétát és egy több sétából álló projektet lehet találni a honlapján. A sétákat két fogalom köti össze: a Temze és az emlékezet. Ahogy már említettem: minden sétához letölthetők különböző anyagok, hangfájlok, térkép és a hanganyag leírt formában. (A térképek a VI. számú mellékletben, az összes anyag a CD-n található.)

Az önálló sétái közül a Dockers [dokkmunkások] című tetszett nekem a legjobban. A dokkokkal foglalkozó múzeum őriz 200, a kikötőkben és rakparton dolgozó munkásokkal történt beszélgetések során rögzített felvételt azokból az időkből, amikor a kikötőben végleg leállt a munka. Ezek közül az interjúk közül választott ki 12-t, amelyek különböző, kikötőbeli helyekhez kötődnek. A séta ezeken a pontokon megy végig.

A honlapon a séta egész rövid ismertetése mellett egy légifotón piros pontok jelölik az állomásokat, azokra kattintva külön oldalakon végigkövethető a séta (mai és régi fényképekkel illusztrálva). Emellett van egy letölthető csomag is, ami tartalmaz 29 hangfájlt, egy „readme”³² fájlt (benne az alapvető utasítások és a fájlok azonosítása), a séta térképét, egy kérdőívet, és egy másik, ehhez a sétához több dologban hasonló séta térképét. A térképen jelzett 12 állomás mindegyikén egy szám olvasható, ezek az állomáshoz kötődő hangfájlok, míg a többi 17 a navigációt tartalmazza. Praktikusnak érzem, hogy külön vannak ezek a fájlok, és nem egyben, mint a People’s tour sétákon, mivel így könnyen újrahallgatható

³¹ Greenwich Village Manhattan egy déli negyede.

³² Az egyéb fájlokkal öszecsomagolt „readme” elnevezésű szöveges fájlok rendszerint szükséges és/vagy hasznos technikai információkat tartalmaznak.

valami, ha nem értette jól vagy elfelejtette a sétáló, emellett így könnyebb mindeninek a saját tempójában sétálni, adott esetben szüneteket tartani.

A sétához készült térkép az elvárásaim és szempontjaim szerint egyetlen dolog híján kifogástalan: a távolsági viszonyokra semmi nem utal. Természetesen előfordulhat, hogy a readme fájlban vagy a hanganyagok között elhangzik a séta hossza vagy időtartama, de úgy gondolom, ha már készült egy térkép is, akkor az legyen teljes. A térkép maga nagyon letisztult és visszafogott, egyidejűleg igen alapos és részletgazdag. Öröm ránézni, öröm lehet vele sétálni.

A több, (felnőttek irányításával, de alapvetően) gyerekek által megtervezett sétát összefogó projekt címe Ports of Call³³. Ezek közül három helyszíne a londoni Royal Docks³⁴. A kiválasztott pontokat és a séták útvonalait térképen jelölték, a pontokhoz kerestek vagy maguk komponáltak különböző (jellegzetesen ipari elemeket tartalmazó) zenéket, illetve a hely történetéhez kötődő hanganyagokat. A közös kiadvány egyrészt ismerteti a három sétát, másrészt tartalmazza a térképeket.

Ezek a térképek egyszerűbbek, mint a Dockers térkép, valószínűleg, mert a gyerekek csinálták (legalább részben). Funkcionálisan teljesen alkalmasnak tűnek egy séta irányításához. A méretek jelzése ezeken sincs meg, viszont legalább a leírásban szerepel (az egyéb hasznos információk között), hogy milyen hosszúak.

[murmur] · A murmur mormolást jelent angolul. A [murmur] egy kanadai oral history projekt. Felveszik és elérhetővé teszik emberek közvetlen környezetük egy-egy helyszínéhez kapcsolódó személyes történeteit. A történetek mindegyike esetében a kapcsolódó helyen felszerelnek egy [murmur] táblát (egy nagy zöld fül, ez a logójuk) rajta egy telefonszámmal, amit ha felhív bárki arra járó, meghallgathatja a történetet. A történetek között van, amelyek hatására a hallgatók sétálnak, nézelődnek a környéken, megnéznek alaposabban is részleteket, amiket amúgy nem valószínű, hogy megkeresnének vagy észrevennének – vannak környékek, amelyek a korábbiakkal ellenben ma a városok nyüzsgőbb, élőbb gócaivá váltak az arrafelé létesített [murmur] pontoknak köszönhetően. Az első felvétel 2003-ban Torontóban készült. Ma már 9 torontói gócpont van több száz történettel, emellett a világ 11 más nagyvárosában még városonként 1-3 környék található.

³³ egy kikötőfajta neve

³⁴ a név három kelet-londoni kikötő területének közös neve

A sétatérképeken gondolkozva, azokból sokat végignézve alakult ki bennem a gondolat, hogy igenis volna értelme ezeket a térképeket a lehetséges legegyszerűbb vázíg lecsupaszítani. Egyre több és több a minősíthetetlen térkép(szerű kép), amik azért születnek, mert nincs igény vagy lehetőség arra, hogy szakemberrel készíttesse el, akinek szüksége van rá, vagy csak egyszerűen eszébe sem jut, hogy vannak térképkészítéssel foglalkozó emberek. Korábban valószínűleg a térkép fénymásolása, majd az arra rajzolás (pl. egy útvonal) volt a bevett módszer. Ma már nagyon sokan képesek számítógépen egy letöltött vagy beszkenelt térképre ráírni vagy rárajzolni valamit, vagy egy térképszerű ábrát készíteni. Ezek a siralmas példák, silány térképek, amikkel naponta találkozok az utcán, reklámokban, újságokban, bárhol, vezettek el oda, hogy úgy érzem, ezeknél *sokkal* jobb megoldás volna azokat a térképeket *kézzel megrajzolni*. A legtöbb esetben bőven elég is volna: például egy metrómegállótól egy boltig vezető pár száz méteres útról egy térképvázlatot néhány perc alatt meg lehet rajzolni, és a legtöbb esetben nem is volna nehéz úgy megrajzolni, hogy hasznos, célját kielégítő legyen a végeredmény. Én ezt egyértelműen jobb megoldásnak tartom, mint egy interneten keresett térképből kivágni egy négyzet alakú részt, majd arra valamilyen kezdetleges módszerrel húzni egy vonalat, hogy megtalálható legyen a pont, amit meg akar mutatni. Így jutottam el a gondolatra, hogy a kézzel való térképvázlatnak ma is legalább annyira van létjogosultsága, mint bármikor máskor. Ugyan eredetileg nem kerestem direkt kézzel készített sétatérképet, de a térképek vizsgálatánál végig szempontom volt ez is.

Ezek után igazán megörültem, amikor rátaláltam a [murmur]-ra, itt ugyanis majdnem mind a 12 város összesen 21 környékének térképe (VII. számú melléklet) más és más. A térképeket két kivétellel kézzel rajzolták az adott város [murmur] közösségének tagjai. A felépítésük, rendszerük hasonló, de ezzel együtt is nagyok a különbségek.

A 21 térképet három csoportba soroltam be:

1. A téma jellegének köszönhetően az esetek nagy részében egy jól körülhatárolt, nem nagy terület (például egy tér vagy egy kereszteződés) közvetlen közelében vannak a pontok a történetekkel. Ez térképi ábrázolás szempontjából elég kényelmes: a céltematika nagyjából egy körrel fedhető le.
2. Csak egy esetben vettem észre, hogy egy viszonylag hosszú út a központi elem, ami köré a pontok szerveződnek. Ez a térkép emiatt el is tér kicsit a többitől a hosszúkás téglalap alakjával.

3. Két térkép volt, ami nem kézzel készült. Érezhetően tudatosan használtak mindkét esetben létező legegyszerűbb grafika programokat az elkészítéséhez. Az eredmények igen érdekesek.

A kézzel rajzolt térképeken a következő elemcsoportok szerepelnek (zárójelbe tettem a nem minden térképen megtalálható tartalmi kategóriákat): (felszínfedettség), út- és vasúthálózat, épületek, zöldterületek, közterület- és épületnevek, (városrésznevek), (a térkép címe), a céltematika jelei, szélrózsa, (jelmagyarázat) és dekorációs elemek. Van több térkép (például Torontón belül Grange), amin az épületek ábrázolása és a névrajz nem egységes: ahol egy nagyobb területen nincs hangfelvételhez tartozó jel, ott nincsenek épületek se, névrajz se. Ezeket a térképeket megvizsgálva egyértelmű, hogy a megrajzolásuk során a fő cél a tájékozódás segítése volt, tudatosan vannak elhagyva az elhagyott, praktikusan fölösleges elemek. Egyetértek ezzel a szerkesztési koncepcióval, ugyanis a tájékozódást úgy hiszem, jól segíti. Ezzel szemben más egységesebb, teljes tartalommal szerkesztett térképek (például Edinburgh vagy Montréal) érezhetően zsúfoltabbak és nehezebben olvashatóak. A sok hasonló térkép mellett vannak kicsit más stílusban készültek is: például a dublini térképen háromdimenziósak az épületek, vagy a vancouveri, aminek sokkal élénkebbek, harsányabbak a színei, mint a többinek.

A számítógéppel szerkesztett térképek leginkább viccesek első ránézésre. San Jose [murmur] térképe valószínűleg Painttel³⁵ vagy egy azzal azonos kategóriájú rajzolóprogrammal készült. Nem túl egyenes fekete vonalak jelölik az úthálózatot, egy kék vonal egy vízfolyást, a fontosabb utak és utcák neve a vonalak mellé vannak írva, és vörös foltok mutatják a [murmur]-hallgatnivalók helyeit. A teljesen minimális tartalom és a szokatlan megjelenés ellenére nem érzem, hogy hiányozna róla bármi elengedhetetlen információ, és valószínűleg a pontok megtalálását kielégítően segíti. Bármilyen ijesztő is (lehet) ez a térképszerű ábra, még mindig sokkal jobban tetszik, mintha egy besz kennelt térképre kerültek volna rá a pontok.

A másik számítógépes térkép Sudbury térképe. Ezen kívül csak az egyik kézzel rajzolt térkép esetében találok átnézeti térképpel. A szoftver, amivel készült, hasonló lehet az előző térképéhez. A térképi tartalom is nagyjából megegyezik, annyi különbséggel, hogy itt városrésznevek is szerepelnek (ezek már magukban is könnyen elhelyezhetővé teszik a városban). Érdekes, hogy San Jose térképe olyan, mint amit egy rossz gyerek direkt rondán

³⁵ A Paint, korábbi verziók esetén Paintbrush for Windows egy nagyon egyszerű bitmap-alapú rajzolóprogram.

rajzolt, Sudbury térképe meg olyan, mint amit egy precíz gyerek vonalzóval és körzővel már természetellenesen szögletesre rajzolt meg.

A néhány röviden bemutatott térképek alapján úgy érzem, hogy a korábbi megérzéseim, gondolataim, majd feltevéseim az ügyesen csökkentett tartalmú, illetve a kézzel vagy minimális számítógépes használattal készített térképekkel kapcsolatban helytállóak voltak.

5. A sétám és a térképem

Amikor a sétákat csoportosítottam, a tisztán térképpel vezetett séta kapcsán már utaltam rá, mennyire szépnek érzem egy mondanivaló tömör és kompakt megfogalmazásait. Egy tudatosan minden fölösleges tartalomtól megszabadított sétatérképen rengeteg hely szabadul fel. Ezekre a helyekre meg lehet próbálni odatenni azt, amit elmesélne vagy leírna a séta vezetője vagy megtervezője. Lehet úgy is dönteni, hogy nem lesz sok közlendő a séta kapcsán, maximum javaslat arra, mire érdemes (kellő kíváncsiság esetén) figyelni.

Gondolatok a séta kapcsán

A sétát, amelyhez elkészítettem egy térképet, több vonatkozásban lehet vizsgálni. Ezek kapcsán leírok néhány gondolatot.

Nagyváros · A séta helyszíne tudatosan tipikus nagyvárosi környezet: egy nagy, erősen romló állapotú lakótelep. Az első fejezetben sok nagyvárosokkal kapcsolatos fogalomról, nagyvárosi jelenségről írtam. Ez a feszültségekkel, érdekes dolgokkal és egyben lehetőségekkel teli környezet a sétálás közben folyamatosan közelebb és közelebb kerül a sétálóhoz – ennek során változnak az érzések, nő az ismeretség, alakul a várossal való barátság. Szerencsére egy nagyváros sose unalmas, nincs lakója, aki mindent látott volna már benne, és eleve önmagában is változik folyamatosan.

Lakótelep · Még egy mesterséges, természetidegen nagyvárosban is kiemelten mesterséges és monoton tud lenni egy lakótelep. Természetesen ez nem törvényszerű, de például a Magyarországon legelterjedtebb beton panelházas lakótelepek valóban elég monoton környezetet tudnak jelenteni.

Információk · A sétához szinte semmi szöveg, adat, információ nem kapcsolódik. Ez tudatos döntés a részemről, többek között a következő gondolatok miatt:

- Sokszor nem szeretek sétálás közben olvasni vagy tárgyi tudással foglalkozni, mert teljesen kizökkent a szabad, felhőtlen nézelődésből. Ugyanez szokott lenni az érzésem idegen nagyvárosokban is: első ottjártamkor sokkal jobban érdekel, hogy mit látok meg magamtól, mint a híres és kötelező látnivalók megnézése, nagyon élvezem a szabadságot, hogy arra mehetek, amerre kedvem van. Amíg van a sétálóban egy olyan alapvető kíváncsiság, hogy elmenjen egy olyan sétára, ami bevallottan nem fogja a

kezébe adni és a szeme elé tenni a konkrét néznivalókat, addig szerintem jobb nagy szabadságot adni neki és rá bízni, hogy keresse meg, amit kedve van, nézze meg, ami érdekli, élvezze a sétát, ahogy neki a legjobb. Olyan séta, ami a kezébe adja és a szeme elé teszi a mondanivalóját, a dolgozat során kiderült, hogy nagyon sok van, vannak köztük igazán izgalmas témájúak is, tehát ha ilyenhez volna kedve, szerencsére sok lehetősége van találni egy neki tetszőt.

- Aki olyan típus, hogy előzetesen olvas egy séta kapcsán, az az ilyen jellegű sétáknál is meg tudja ezt tenni. Mivel a cím utal a séta témájára, és a térképen megnézheti a helyszínt is, lényegében minden lehetőség adott a felkészülni vágyóknak a felkészüléshez.
- Emellett amennyiben valóban igazán érdekli valami a sétával kapcsolatban, utólag bárminek utánanézhethet. Nagyon fontos, hogy a saját városáról van szó, így bármikor visszamehet a séta helyszínére, hogy ismét megnézze, amit szeretne – például új szempontok szerint, vagy friss tudás birtokában. A térképet tartalmazó lapnak üres a hátoldala, oda lehet jegyzetelni bármilyen gondolatot, akár a későbbi újrasétálással kapcsolatban is.
- A sétákkal kapcsolatban sokaknak a nyugalom vagy megnyugvás jut eszébe, ez a kérdőívem válaszai között is sokszor előkerült. Nagyvárosi környezetben sokkal kevesebb tere van a nyugalomnak, mint máshol. Ha gondolatoktól nyüzsgő fejjel, feszültségekkel tele indul el valaki sétálni, nagyon jó, hogy van esélye végre kicsit „kiszellőztetni a fejét”. Sokszor a séta végére leülednek a dolgok, megszűnik a kavargás. Nem hiszem, hogy jó ötlet volna a kiürülésre szoruló fejbe újabb dolgokat erőltetni.

Kíváncsiság, szemléletformálás, közelség · Az ilyen típusú séták egyik fontos célja egy fajta kíváncsiság felébresztése és/vagy ébren tartása. Ha nyitottan sétál az ember, komoly szemléletformálódás is végbemehet benne: a számára ismeretlen vagy csak egy szemszögből látott területekről alkotott véleménye új alapokat kaphat a terület alaposabb megismerésével, így a véleménye is megváltozhat bármilyen irányba – például egy VIII. kerületi séta után elképzelhető, hogy nem látná életveszélyesnek a környéket az, aki tulajdonképpen sose járt még arra, pont a valami okból veszélyesnek vélt volta miatt. A séta során lassabban és fizikailag jelentősen közelebb tartózkodik a sétáló a városhoz. Egy panelház *egészen közletről* nézve sokkal inkább érdekes, mint taszító, a beton házfalak felületének megtapogatása is

inkább vicces, mint lehangoló. Közelről nézve sokkal kisebb dolgokat, részleteket is meg lehet látni, mint messzebről, akár arrafelé járó egy busz ablakából (pont, mint a macskák az első fejezetben).

Sétalótérképek

Az általam ideálisnak vélt térképekkel kapcsolatban a következő aspektusokat tartom leírandónak.

Méret és szín · A megjelenési formáját tekintve a sétatérkép egy A4-es papír egy oldalán helyezkedik el. Tapasztalataim szerint kellően finom vonalakkal és kis jelekkel elképesztő, mennyi minden ráfér egy ekkora oldalra. Ha a térképi tartalom minimalizálása folytán sok üres felület keletkezik, apró betűs nyomtatással egy klasszikusabb jellegű, állomásaihoz rövid ismertetőt fűző séta szöveggel kombinált térképének elkészítése is lehetséges, mivel elfér a leírás az oldalon. Ez a méret nagy méretarány esetén egészen kis objektumok ábrázolására is lehetőséget ad (az elkészült térképem esetében ez szükséges is), kis méretarány esetén pedig még mindig elég nagy ahhoz, hogy ne kelljen nagyobb papírban gondolkodni.

Az ilyen, viszonylag kis papírfelület használata mellett állok azért is, mert annyi fölösleges papír fogy ma, semmiképp nem szeretném terhelni a környezetet a sétámmal. Az Artur – Kortárs Építészeti Séták nyomtatásra szánt verziója például – amennyiben lemondunk a fényképekről – könnyedén ráférhetne egy ekkora lapra.

A döntésem, hogy a térkép fekete-fehér lett, elsősorban annak köszönhető, hogy igyekeztem praktikusán gondolkodni: egy fekete-fehér A4-es lap kinyomtatása valószínűleg senkinek nem okoz nehézségeket. Másodsorban úgy érzem, egy fekete-fehér térkép elkészítése térképészként komolyabb kihívás elé állít, mint egy színes tenné (épp úgy, mint egy jó fekete-fehér fénykép elkészítése is sokkal nehezebb, mint egy jó színesé): az ábrázolás színektől nem függő módszereit változatosabban, ügyesebben, tudatosabban kell használni.

A szükség esetén újryomtathatósága miatt egy ilyen térkép a korábban említett sérülésről és egyszerűhasználatosságról szóló elvárásnak is eleget tesz.

Tartalom · A térképek tartalmát úgy vélem, igyekezni kell (jól megfontoltan) a végletekig leegyszerűsíteni. Sok, alapvetően várostérképekre jellemző tartalom lekerül ezekről a térképekről, és közben más tartalmak rájuk kerülnek.

Ennek az egyik legfőbb oka, hogy az első fejezetben ismertetett nagyvárosi emberi tájékozódás jellemzői és a sétálás mint műfaj sajátosságai miatt úgy érzem, egy hagyományos várostérkép nem volna megfelelő segédlet a sétálás közben és a tájékozódás során.

Egy másik fontos oka ennek, hogy – ahogy már korábban is utaltam rá –, hogy úgy tapasztaltam, az átlagemberek kevés térképet használnak, nehezen és nem mindig jól olvassák őket, emiatt sokan félnek is tőlük (vagy a térkép hibáját/alapvető rossz voltát tartják az eltévedéseik okának). Egy térképekhez való ilyen fajta viszonyulás esetleges fennállásakor úgy gondolom, sikeresebb lehet egy igen egyszerű, könnyen áttekinthető térkép, mint egy ijesztően bő tartalmú.

A harmadik oka, hogy adott esetben jó alapul szolgálhat más által készített térképhez is, amely esetben a más nem egy térképész, hanem egy sétatérképet közreadni szándékozó bármilyen ember. Minél egyszerűbb az előtte levő példa, annál nagyobb lehet az esélye, hogy talán inkább fog a térkép elkészítése felé hajlani, mint egy létező térkép valamilyen formában való felhasználására.

A szokatlan vagy rendhagyó tartalom a térképeket gyakrabban forgató térképolvasóban tudatosabbá teheti a tájékozódás folyamatát, ilyen úton pedig a környezetéhez való viszonyát is árnyalhatja, alakíthatja.

A térképi tartalom kialakítása · Amikor először jutott eszembe sétatérképet szerkeszteni, két utat láttam járhatónak a térképi alap elkészítéséhez. Az egyik során egy hagyományos várostérképből indulok ki és mint térképszerkesztő, első lépésben a fölöslegesnek ítélt tartalmakat törölöm, majd második lépésben a szükségesnek ítélt, viszont a térkép által eredendően nem tartalmazott elemeket hozzáadom. A másik út során egy üres lappal kezdem a térképszerkesztést, kimegyek a terepre és megvizsgálom, mit látok, mi az, ami a séta során tájékozódást segítő elemként számításba jöhet, majd ezeket alaposan végiggondolva elkészítem a térkép alapját. A sétatérképem szerkesztése során a második utat választottam, a következő részben a térkép ismertetésekor a módszer gyakorlati megvalósulását is bemutatom.

Sétálótérképek · A sétálásnak természetéből adódóan vannak speciális jellemzői, amik miatt egyáltalán van értelme külön sétatérképekkel foglalkozni. Bizonyos térképi elemeket érdemesnek látok egyenként is megvizsgálni:

- Kiemelten fontos elem a mértékléc egy ilyen környezetben, ráadásul mivel a gyakorlatlan emberek sokszor rosszul ítélik meg a távolságokat és időket, a mértéklécen szerintem elengedhetetlen az átlagos sétálási sebesség (4 km/óra) szerint valamilyen időtartamot is jelölni (például úgy, hogy a jelzésnél a mértékléc fölött „1 km”, alatt „15 perc séta” áll).
- Ugyan a személyes tapasztalataim azt mutatják, hogy a nagyvárosban élőknek gyakran fogalmuk sincs az égtájakról, ennek ellenére úgy vélem, az északi irány jelzése is alapvető fontosságú.
- A sétálás során meghatározó az ember hangulata. Könnyen elképzelhető, hogy egy rövidebb, tervezett útvonallal rendelkező séta után volna még kedve a sétálónak tovább sétálni, ilyen esetben jó, ha tudja, mi van a környéken. A praktikus okok mellett ezt is figyelembe véve a térképen az autós térképekről ismert kivezető irányokat gyalogos szempontok szerint megjelenítendőnek érzem.
- Amennyiben a séta olyan környéken van, hogy ez indokoltá teszi (például a sétáló gyerekek miatt) lehet haszna jelölni az élelmiszerboltokat, pihenési lehetőséget (padokat), nyilvános illemhelyeket.
- Ahol indokolt, ott a domborzat is ábrázolásra kell, hogy kerüljön. Egy séta esetén különösen fontos lehet tudni, hogy meredek hegyen fölfelé lesz-e a séta, vagy nem.

Más térképtípusokkal való kapcsolat · A sétálótérképek különböző vonásaik révén több tömegtérképtípussal is kapcsolatba hozhatók; a következőkkel a leginkább:

- városi környezetbe helyezett turistatérképek - a környezetéből vizuálisan kiemelkedő épület vagy víztorony azonos szerepben jelenik meg, mint a turistatérképen egy jellegfa,
- tájfutótérképek - a mindennapi térképi ábrázolás megszokott szemléleti alapjától való eltávolodás a térkép céljának minél teljesebb kielégítése végett,
- úttérképek - azokban az esetekben, amikor a térképi tartalom sűrűségét a sétaútvonaltól való távolság befolyásolja, akkor a térkép tekinthető akár egy úttérképnek, akár egy útvonalra vonatkozó részleges szigettérképnek is,

- összességében a terepi tájékozódást szolgáló térképtípusokkal (tájfutó-, város-, turista-, vízisport- és autótérképek) több ponton rokonítható.

A sétám

Helyszín · A séta a sajátos lakótelepi tájkultúrának egy szeletét mutatja be: a békásmegyeri lakótelep egy kis részén a kerteket és a környezetet nem ismerők számára szokatlan elemeket.

A lakótelepeken a nagyvárosi jelenségek jó része fokozottan érvényes, talán emiatt is lehet, hogy nagyon élesen megfogalmazott véleménye van a legtöbbször róluk. A felmérésem során többek között a következőkkel találkoztam a lakótelep mint sétahelyszín kapcsán:

- jelzők: sivár, nyomasztó, egyforma [házak], szocreál, egyhangú, unalmas, nem biztonságos, csúnya, szürke,
- szófordulatok: nem vonz, nem tetszik, nem szép, nem túl izgalmas, messze van, épp elég lakótelepen lakni, nem sétatér, taszít a sok beton, depressziós leszek tőle, világvége hangulat, nem érdekel.

Két éve a békásmegyeri lakótelepen élek én is. Nem szerettem meg különösebben, de a fenti jelzők és vélemények egyikét sem érzem túl indokoltnak (kivéve, hogy a belvárostól messze van).

A lakótelepi tájékozódás · Az első fejezet során számos ponton olvasható, hogy a városi környezetben való tájékozódás milyen alapokon nyugszik. A lakótelepi környezet nem lakótelepen élőknek, egyéb városi környezethez szokottaknak legalább annyira idegen lehet, mint az amerikaiaknak az európai városok. Ugyan két éve itt élek, és sokat is sétálok, nem indulnék el egy címre se a közelben úgy, hogy nem nézem meg előtte egy térképen, ráadásul olyan térképen, ami a házakat egyenként jelöli, mivel az utcák nevei többszörösen is haszontalanok ilyen téren. Egyrészt az utcák futása egészen más, mint nem lakótelepi környezetben. Másrészt a helyszínen nem sok tábla jelzi az utcaneveket, térkép nélkül elképzelhető, hogy több perc keresés után is azt hiszi az ember, nem találja a keresett utcát, miközben valójában épp benne áll.

Három, a témához kapcsolódó saját tapasztalatot írok le alább.

Ha megkérdezem az első szembejövő embert a környéken, tudja-e, hogy valamelyik (500 méteren belül levő) utca hol van, rendszerint nem tudja. Ugyan sok térképet nézegetek, ezzel együtt én se tudom, melyik utca melyik, arról pedig, hogy egy ház vajon melyik arrafelé futó utcához tartozik, arról még annyi fogalmam sincs, mint az utcákról.

Másik tapasztalatom, hogy miután gyakran látogatnak meg különböző barátaim, nagy gyakorlatom lett a lakóházam pontos helyének elmagyarázásában. Eleinte annyira reménytelennek éreztem a feladatot, hogy kihasználtam, hogy két buszjárat végállomása van öt percre a háztól, így mindenkit busszal hívtam, majd lementem eléjük. Ahogy változott a viszonyom a környezettel és jobban megismerkedtem a lakóteleppel, néhány változat után sikerült rátalálnom a megfelelőnek tűnő körülíráásra, ami eddig minden esetben hibátlanul működött. Könnyű helyzetben vagyok az utcát illetően, mert egy Budapest városhatárán fekvő utcában áll a ház, a többit szerintem nehezebb volna lokalizálni. Szerencsémre a helyzeti előnyöm a ház kapcsán is megvan, ugyanis néhány négyemeletes házat követően ez az első tízemeletes. Ez a két adat, ami a közvetlen környezetben segít megtalálni a házat mind a gyalog, mind az autóval érkezőknek. A (nagy)városi, de nem lakótelepi gondolkodásmód nem tűnt alkalmasnak ebben az esetben, szemben a tapasztalatok útján kialakulttal. Amikor tudatosult bennem ez a helyzet, egyrészt elkezdtem tudatosan figyelni a lakótelepet tájékozódási szempontból, másrészt azon gondolkoztam, vajon a városi, de nem lakótelepi környezet milyen viszonyban áll egy hagyományos térképpel, amennyiben tájékozódni szeretnék.

A harmadik tapasztalatom két barátomnak köszönhető. Mindketten itt nőttek fel, a lakótelepnek ezen a felén, így amikor megtudták, hogy itt lakom, kicsit beszéltek a lakótelepről. Mikor a pontos címet mondtam annak a barátomnak, aki olyan közel lakott, hogy a szülei konyhája látszik a mi konyhánk ablakából, nem tudta, melyik házat mondom, illetve az utca neve kapcsán is csak rémlett neki, hogy az a közelben lehet. Amikor körülírtam a fenti módszerrel, azonnal tudta, melyikről beszélek. A mi házunkra (az alaprajz alapján) azt mondta, hogy „ja, a tízemeletes Tetris-házban³⁶ laktok”. Azt, hogy ő melyikben nőtt fel, úgy mondta, hogy „a kék házban mellettek”. A másik barátom két utcával arrébb nőtt fel és ő is a ház színével magyarázta el, melyikben pontosan.

³⁶ A Tetris az egyik legrégebbi számítógépes játék. Az előforduló elemek között van egy, amelyiknek az alakja valóban pontosan olyan, mint a ház alaprajza, amelyikben lakom.

A séta témája · A mesterséges környezetben élő nagyvárosi emberekben a természetes környezetre való igénye nagy, a természetes környezet jó hatással is van rájuk, ahogy az első fejezetben több helyen is volt szó erről.

A fenti két dolgot összekapcsolva vetődött fel bennem a konkrét téma ötlete: az egyik legnegatívabb megítélésű, legmesterségesebbnek tartott környezetben meg lehet-e találni a városokban amúgy mindenfelé keresett természeti elemeket? A lakótelepen gyalog menve nem lehet nem észrevenni a rengeteg, sokszor elképesztően kicsi, adott esetben lábtörlő méretű kertet, virágágyást, virágdobozt és hasonlókat. Ezek mellett igen érdekesnek találtam a számomra is egészen új, leginkább beton anyagú tárgyakat, amik a lakótelepi környezet része. Így lett a tervezett sétám témája a lakótelepi tájkultúra, helyszíne a békásmegyeri lakótelep egy része.

A térképem

A térkép tartalma · Ezek után úgy éreztem, ha itt egy térképet szeretnék csinálni, üres lappal kell indulnom, esetleg a fejemben tartva Lynch eredményeit. Lementem a ház elé, és csináltam néhány fényképet³⁷, hogy meg tudjam mutatni, mit lát egy itt megálló ember maga körül, miből tud kiindulni. A választott pont teljesen tipikus, semmilyen különlegessége nincs a környék más pontjaival szemben.

A fényképen (lásd a fejezet utolsó előtti oldalán) látott dolgok:

- házak: kék hosszú és szürke-barna „Tetris-alakú”,
- utcák,
- két kis kert,
- padok,
- parkoló autók,
- egy épp ott elhaladó BKV-busz.

Amit nem láttam, pedig jó lett volna látni (például ha egy hagyományos várostérkép lett volna a kezemben): utcanevek és házzszámok.

³⁷ Tudom, hogy lehet szoftverekkel több fényképből panorámaképet készíteni. Állvány híján, és mert a tartalmából nem von le semmit, ezt az egyszerűbb megoldást választottam.

Az alaptérképre rákerült és rá nem került elemek:

- A felszínfedettségen sokat gondolkoztam. A házak között mindenhol fű, ritkább esetekben parkoló van. Úgy döntöttem, a házak közötti nagyobb, összefüggő parkolókat jelölöm, azok ugyanis segíthetnek a tájékozódásban.
- Az úthálózattal kapcsolatban az volt az eredeti ötletem, hogy mindenképpen jelölni fogom a teljes úthálózatot. Amikor kipróbáltam, azt tapasztaltam, hogy nagyon szövevényes az utak hálózata, ráadásul elég sok kategóriába kéne sorolni őket (legalább három, de inkább öt), így végül zavaróan zsúfolttá tennék a térképet. Az, hogy le mertem hagyni a legnagyobb utak kivételével, annak köszönhető, hogy az ábrázolt részt lehatároló nagy úton belül a házak között annyira kis terek vannak csak, hogy gyakorlati hasznuk nem volna, a tájékozódás segítésére pedig tartalmaz elég elemet a térkép ezek nélkül is. Az áttekinthetőséget továbbra is nagyon fontosnak érzem.
- A térkép szerkesztése során az az egy dolog nem volt kétséges, hogy a házakat (alaprajzzal) ábrázolni fogom. Lévéen a térkép fekete-fehér, az igen fontosnak tűnő házzsint ráírtam a házak tetejére, ugyanúgy, mint a szintén kulcsfontosságú emeletek számát.
- A terület kerítéseit is rátettem a térképre, azon túl, hogy a könnyű azonosíthatóságuk miatt tájékozódást segítő elemek, a séta kijelölt vonaláról való esetleges letérés esetén fontos információ, hogy merre nem lehet menni.
- A kis területen négy focipálya és két játszótér található. Mivel ezek könnyen és kicsit messzebről is azonosíthatóak, egyértelmű volt, hogy rá fognak kerülni a térképre.
- Praktikus szempontok is vezettek, amikor a térképre rákerültek a padok.
- A megérkezés és a terület elhagyása során lehet a leghasznosabb, hogy jelöltem a buszmegállókat (a bennük megálló buszok viszonylatszámával és a megálló busz haladási irányával) és a korábban már kifejtett „kivezető irányokat”.

A tematikus tartalom:

- A kiskertek és a tér speciális, nagyrészt beton elemei azon túl, hogy a séta témájának részeként alapvetően a térkép részei is, egyedi jellegüknél és elhelyezkedéseiknél

fogva meglepően nagy segítséget nyújthatnak a tájékozódás során. (A már említett, fényképet tartalmazó oldalon kertekről és a beton elemekről is vannak képek.) Ezzel együtt az alapelv miatt, miszerint a lehető legkevésbé terhelem a térképet ezek a tartalmak nem kerültek volna rá, ha nem kötődnének a sétához.

- A séta ajánlott végigjárási útvonalát egy vastagabb szürke szaggatott vonallal jeleztem.

A fejezetet követő oldalakon található három térkép, amelyek során végigkövethető a tartalom és a térkép kialakulása:

1. az elkészült alaptérkép,
2. az alaptérkép a tematikus tartalommal bővítve (a különbség és a tematikus tartalom mennyiségének szemléltetése végett a tematikus tartalom színessel van jelölve),
3. és a végleges sétálótérkép.

A térkép szerkesztése · A térkép szerkesztése során a Google Maps légifelvételeit használtam, ez elég részletes a házak és a főbb útvonalak ábrázolásához. A többi adatot helyszínelés során mértem föl. A terület meglehetősen kis mérete miatt nem éreztem szükségét a vetületi kérdésekkel való foglalkozásnak.

Speciális · Természetesen ez a térkép azon túl, hogy megfelel a fent lefektetett elveknek, egy igen speciális eset a lakótelepi környezet sajátosságai miatt. Így az, hogy jól működik a környezetében, nem jelenti feltétlenül az elképzeléseim helyességét. Viszont más, városi környezetek esetében is egy járható útnak érzem a tervezett úton nyitott szemmel való végigmenést, közben a tájékozódási pontok (például a környezetükből valami miatt kiemelkedő pontok) figyelését, amik aztán egy fontos tartalmát adhatják a sétatérképnek.

34-es busz

tízemeletes barna-szürke "Tetris-ház"

tízemeletes kék ház

"gyalogos körforgalom" benne közepén kert körülötte padok

fenyőfák mellett másik kert

öt kert

két emléktábla

betonkockák

növények betonban

beton szegély

Duna-part
10 perc séta

0 100 m 200 m 300 m
5 perc séta
átlagos tempóban

Kertek és betonok
Tájkultúra a békásmegyeri
lakótelep szélén

séta

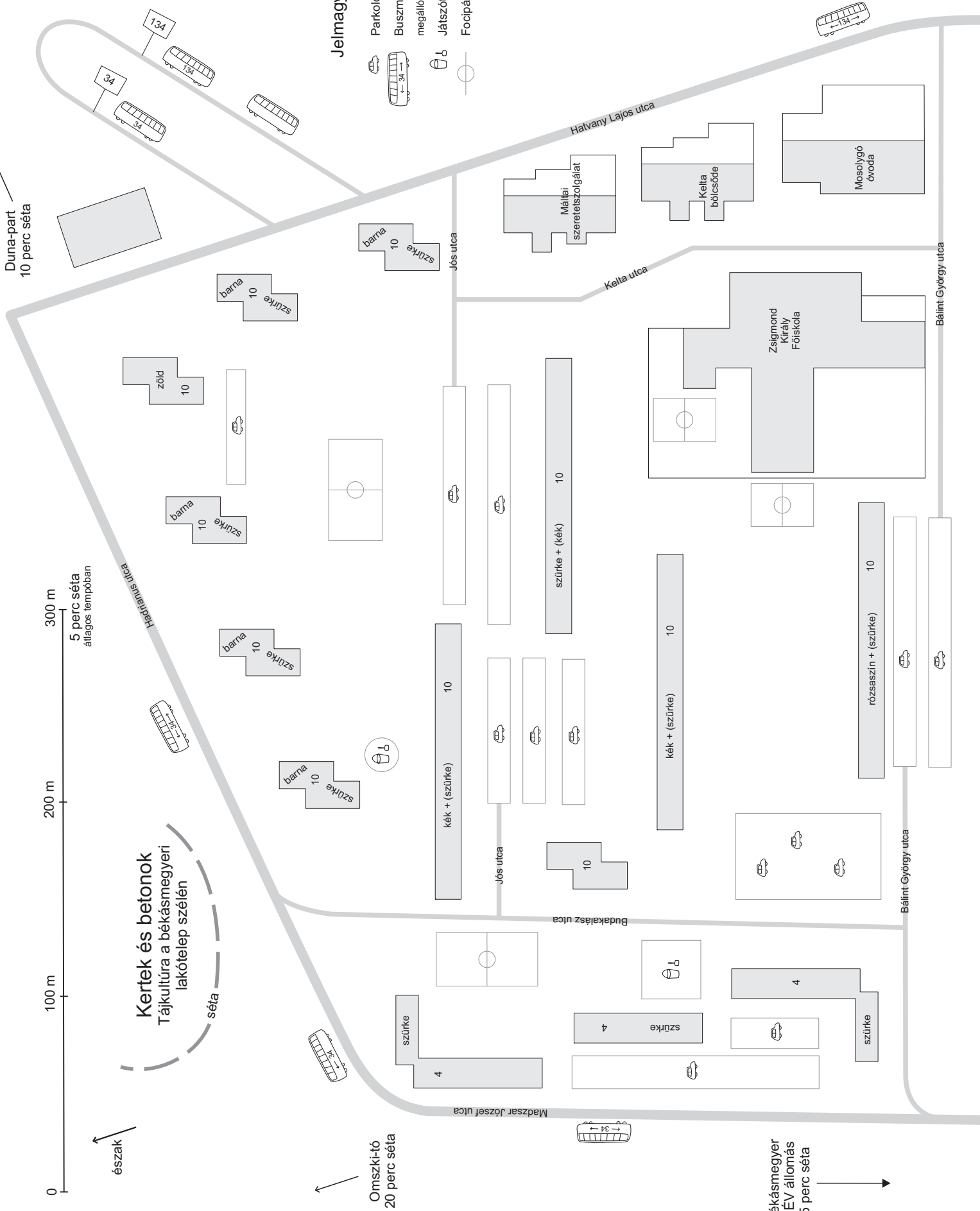
észak

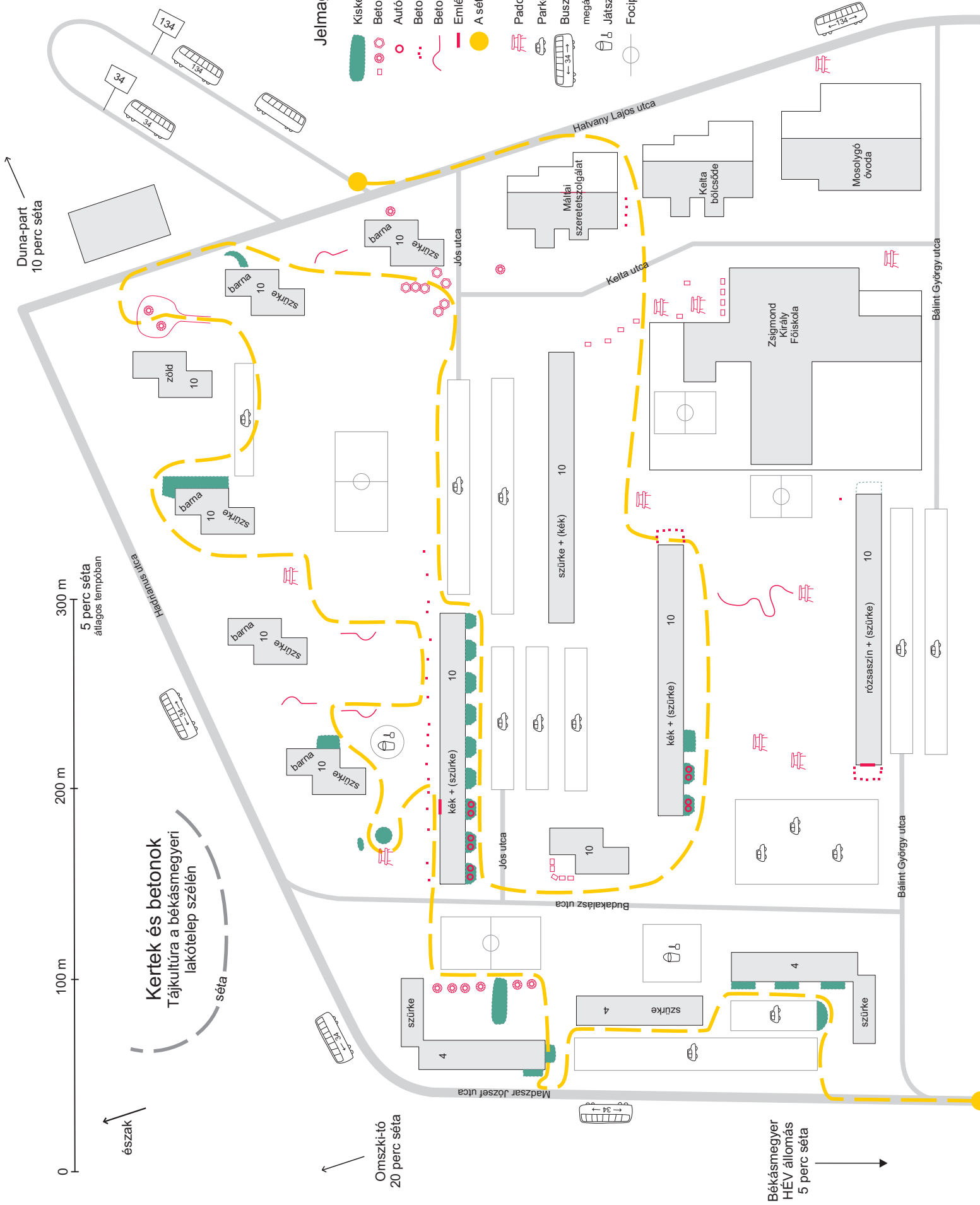
Omszki-tó
20 perc séta

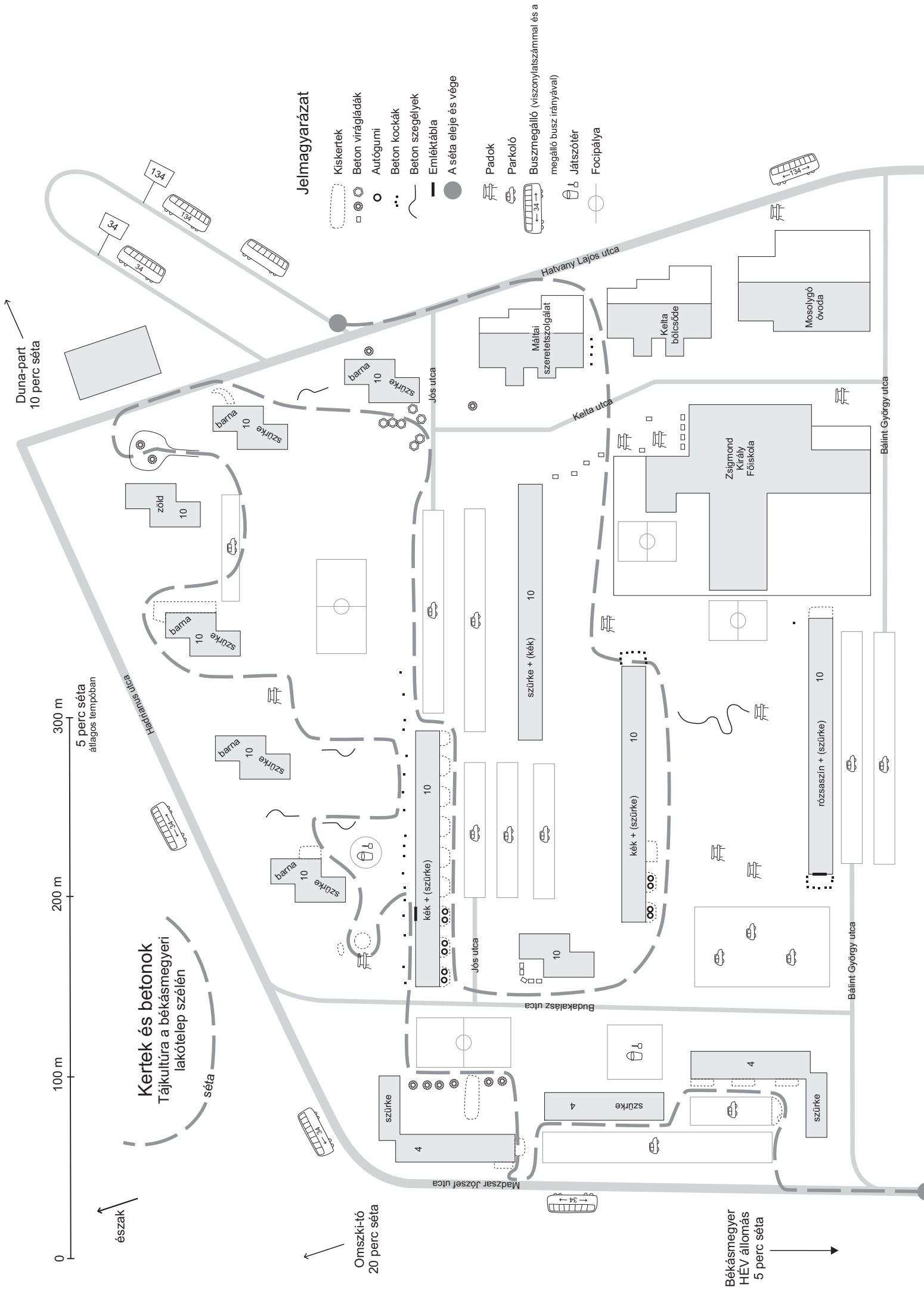
Békásmegyer
HÉV állomás
5 perc séta

Jeimagyarázat

- Parkoló
- Buszmegálló (viszonylatszámmal és a megálló busz irányával)
- Játszótér
- Focipálya

Jelmagyarázat

- Kiskertek
- Beton virágládák
- Autógumi
- Beton kockák
- Beton szegélyek
- Emléktábla
- A séta eleje és vége
- Padok
- Parkoló
- Buszmegálló (viszonylatszámmal és a megálló busz irányával)
- Játszótér
- Focipálya

300 m
5 perc séta
átlagos tempóban

200 m

100 m

0

Kertek és betonok
Tájkultúra a békásmegyeri lakótelep szélén

Duna-part
10 perc séta

észak

Omszki-tó
20 perc séta

Békásmegyér
HÉV állomás
5 perc séta

Hátyány Lajos utca

Madzsar József utca

Budakalász utca

Jós utca

Jós utca

Kella utca

Hátyány Lajos utca

Bálint György utca

Bálint György utca

barna 10

szürke 10

barna 10

szürke 10

barna 10

kék + (szürke) 10

szürke + (kék) 10

kék + (szürke) 10

rózsaszín + (szürke) 10

zöld 10

barna 10

szürke 10

barna 10

szürke 10

4

szürke 4

4

szürke

134

34

134

134

Mosolygó óvoda

Kella bölcsőde

Máltai szeretetszolgálat

Zsigmond Király Főiskola

6. Összegzés

Sajnos csak a dolgozat leadása előtti napokban jutott eszembe, hogy mennyi haszna lett volna egy tematikus blog³⁸ indításának. A sétálás mint téma nagyon aktívan foglalkoztat, és mind az internetes keresgélesem tapasztalatai, mind a kérdőívem kapcsán kapott reakciók azt mutatják, hogy másokat is nagyon érdekel. Komoly tematikus, szakmai blogok kapcsán új kapcsolatok jöhetnek létre, rengeteg tudás cserélődhet ki az emberek között, erre számtalan példát lehet hozni. Egy ennyire határterületeken fekvő témánál, mint a sétálás, ezt óriási lehetőségnek érzem. Rövid időn belül biztos, hogy létre fogok hozni egy blogot – egyrészt a témával kapcsolatos eredmények és találatok összegyűjtése, másrészt a téma iránt érdeklődőkkel való kommunikációs lehetőség végett.

Vég nélkül vannak még ötleteim séták témájára. Úgy érzem, van is bennem késztetés ezeket térképekkel mások által is megvalósítható sétákká formálni. Ha elkezdek ezzel komolyabban foglalkozni, egy honlap (vagy ilyen jellegű tartalmak tárolására alkalmas blog) létrehozása lesz az egyik első lépés. A témákban való változatosság mellett a sétálás eszközeinek különböző irányai is hasonlóan érdekelnek, például a hang jelenléte egy sétában, akár navigálás céljából, akár egyéb tartalmak elmesélése végett.

Terveztem, hogy ha adódik, készítek sétatérképet más városban történő sétához is. Úgy alakult, hogy Indiában, Bangalore városában hosszabb időt (másfél hónapot) töltöttem el folyamatosan. Nagyon érdekes tapasztalataim voltak a tervem kapcsán. Egyrészt alapvetően más jellegű az utca képe európai nagyvárosokhoz képest, ami nem lepett meg, viszont annyira nem találtam meg a tájékozódást segítő pontokat, hogy a saját tájékozódásommal kapcsolatban is komoly nehézségeim voltak. Tanácstalan voltam abban a tekintetben, hogy mit lehetne a térképre tenni tájékozódási pontként. Másrészt ott értettem meg igazán, hogy jó volt az az alapfeltevésem, amiről aztán később elfelejtkeztem, hogy a várost vagy legalább a környéket egy szinten ismernie kell a séta kitalálójának. Annyira telítődve voltam folyamatosan a várossal és az egész ottani világgal, hogy nem tudtam ilyen aggyal gondolkozni rajta, ilyen szemmel nézni rá.

Tervem, hogy az elkészült térképet (és más, tervben levő térképeket is) az érdeklődő ismerőseimmel megosztom, a tapasztalataikat felmérem. Amennyiben az ilyen jellegű

³⁸ A blog egy nyilvános internetes napló.

térképes séták működnek, kidolgozok egy, a dolgozat kapcsán elkészült térképpel azonos szemléletű sétatérképek létrehozását segítő útmutatót, benne az elveket és sétatérképpel szembeni elvárásokat is kifejtve. A célom ezzel az, hogy amennyiben másnak is volna kedve és kapacitása a városában sétákat megtervezni, szerkeszthessen vagy rajzolhasson hozzá alkalmas térképet.

A GPS-alapú eszközök egy tudatosan nem érintett téma volt a dolgozatom során. Ezzel együtt nem lehet nem foglalkozni a kérdéssel, és nem is akarnék elzárkózni előle. Fogok gondolkodni azon, hogy ez a korábban kifejtett szempontok szerint megalkotott sétáknak mi módon tud eszköze lenni egy ilyen készülék.

Irodalomjegyzék

Nyomtatott források

Dúll Andrea: *A környezetpszichológia alapkérdései. Helyek, tárgyak, viselkedés.* Budapest, 2009, L'Harmattan.

Fröhlich, Werner D.: *Pszichológiai szótár.* Budapest, 1996, Springer Hungarica.

Hall, Edward T.: *Rejtett dimenziók.* Budapest, 1975, Gondolat.

Internetes források

About Jane's Walk. Jane's Walk.

<http://www.janeswalk.net/about> [megtekintve: 2012. január 4.]

Duna Tanösvény.

<http://dunatanosveny.hu/> [megtekintve: 2012. január 4.]

Greenwich Village Walking Tour Map. Galt.

<http://www.galttech.com/research/travel/greenwich-village-walking-tour.php>

[megtekintve: 2012. január 4.]

hvg.hu: *Budapesti séták a rasszizmus ellen.* 2011. március 19., hvg.hu.

http://hvg.hu/itthon/20110319_seta_rasszizmus_budapest [megtekintve: 2012. január 4.]

Jane Jacobs. 2011. november 5., Wikipedia.

http://en.wikipedia.org/wiki/Jane_Jacobs [megtekintve: 2012. január 4.]

Memoryscape. Audio Walks.

<http://www.memoryscape.org.uk/>

[murmur]: *About [murmur].*

<http://murmurtoronto.ca/about.php> [megtekintve: 2012. január 4.]

People's Tour

<http://peoplestour.net/>

People's Tour: *Carlton's lesser known street art histories*. 2010. február 5.

<http://peoplestour.net/2010/02/carltons-lesser-known-street-art-histories/> [megtekintve:

2012. január 4.]

Függelék

A kérdőívem kérdései

A csillaggal jelölt kérdések kitöltése kötelező volt.

Sétálás nagyvárosokban

Általános kérdések:

Nemed*: férfi / nő

Korod*: 25 alatt / 25-35 / 35-50 / 50-65 / 65 fölött

Melyik nagyvárosban élsz?* – Budapest / egyéb

Hány éve élsz ott?*

Szeretsz ott élni?* – igen / nem / egyéb

Sétálással kapcsolatos kérdések:

Szoktál-e sétálni a városban, ahol élsz?* – igen / nem

Szoktál "sétákat" csinálni nem gyalog?* – nem / igen, biciklivel / igen, görkorcsolyával / igen, BKV-val / igen, vonattal / egyéb

Vettél már részt szervezett vagy mások által közzétett városi sétán?* – igen / nem, de érdekel / nem, nem is hallottam ilyenekről / nem, és nem is szeretnék

Ha az előbbi kérdés igen, leírod, milyen(ek)en, és a véleményedet is róla? Ha pedig nem, de nyitott vagy rá, leírhatnád, milyen érdekelne. (Ha meg nem, és nem is szeretnél, akkor meg, hogy miért is?)

Ha a kezvedbe adnék egy térképet, rajta egy sétával a városban, ahol élsz, lehet, hogy elmennél megcsinálni? – igen / nem / egyéb

Kérdések azokhoz, akik szoktak sétálni:

Milyen indíttatásból sétálsz? – testmozgás / kutyasétáltatás / romantikus séta / érdekel a város / egyedül akarsz lenni, gondolkozni akarsz, .. / egyéb

Milyen hosszú egy átlagos sétád? – legfeljebb fél óra / fél óra- 1 óra / 1-2 óra / több, mint 2 óra / egyéb

Ha rendszeresen sétálsz, akkor milyen gyakran? – naponta / hetente néhányszor / havonta néhányszor / ritkábban / egyéb

Mik a sétálási kedvedet befolyásoló tényezők?

Vannak-e helyek, amik általában érdekelnek?

Vannak-e helyek, ahova biztosan nem mész? Oda miért nem?

Merrefelé szoktál sétálni? – ahol éppen vagyok (tehát nem megyek el valahova direkt a séta miatt) / az otthonom/iskolám/munkahelyem környékén (tehát ahol adódik) / városi zöldterületen / megszokott útvonalaim egyikén / tudatosan számomra ismeretlen helyeken / valami ismert célhoz, pl. cukrászda, múzeum, kocsma / egyéb

Van, hogy felkészülsz előre egy sétára? Ha igen, hogy?

Használod a sétával kapcsolatban térképet? Miért igen vagy miért nem?

Ha használod a sétával kapcsolatban térképet, azt milyen formában teszed?

Térképen kívül használod valami segédletet a sétával kapcsolatban?

Ha van kedved, ide leírhatod egy sétát, amit szeretsz.

Kérdések azokhoz, akik nem szoktak sétálni:

Miért nem sétálsz? – nincs időm rá / rossz a levegő / szoktam, csak nem a városban, hanem pl. erdőben / egyáltalán nem szeretek sétálni / egyéb

Régebben se volt szokásod, hogy sétálsz? – nem, régebben se / de, régebben sétáltam / egyéb

Érdekel a városod? – igen / nem / egyéb

Záró kérdések, megjegyzések:

Egyrészt van még bármi hozzáfűznivalód?

Másrészt (...)

Harmadrészt (...). e-mail címed:

Melléklet

Az ötödik fejezet (*Séta*térképek) során elemzett térképek.

I. számú melléklet

a) A Duna Tanösvény térképe

b) Fénykép a tanösvény Vízellátás nevű állomásáról

a)

b)

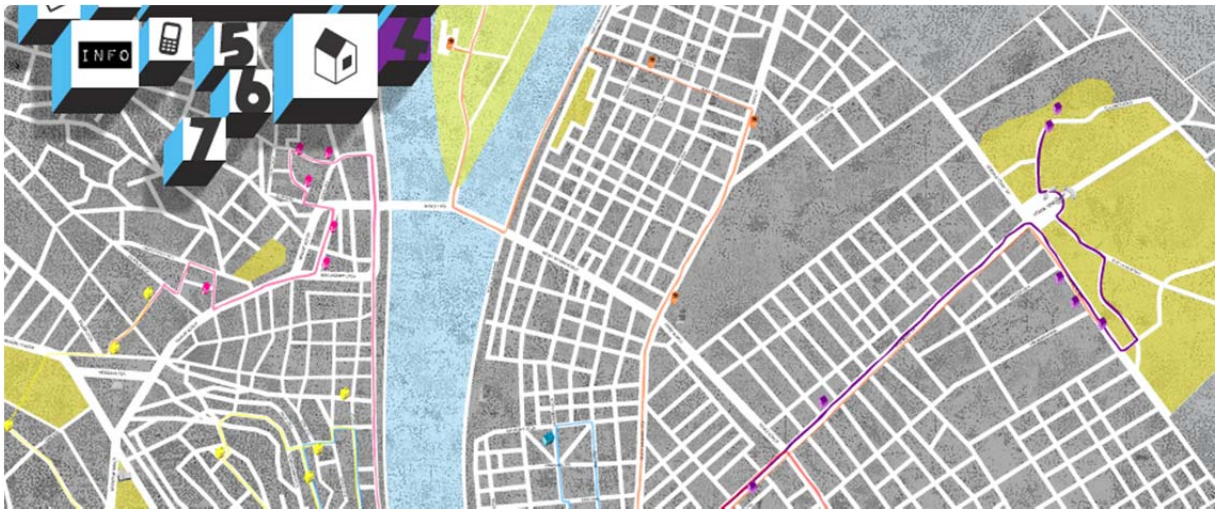
Forrás:

<http://dunatanosveny.hu> [megtekintve: 2012. január 4.]

<http://dunatanosveny.hu/images/08-vizellatas.jpg?1312921810> [megtekintve: 2012. január 4.]

II. számú melléklet

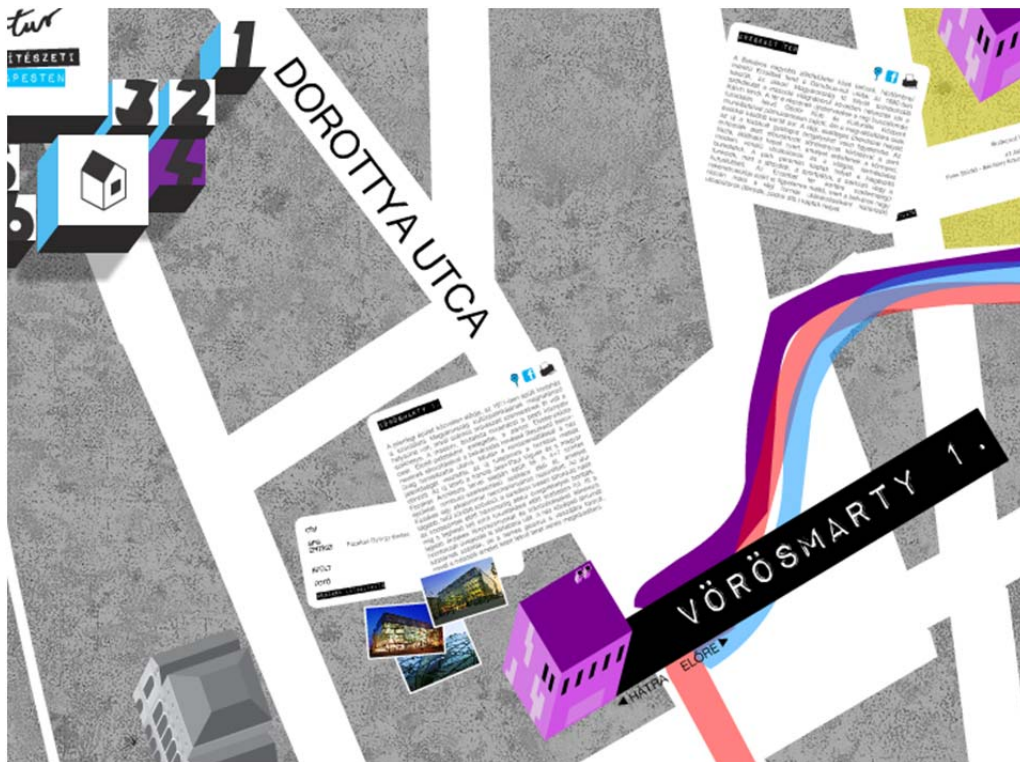
- a) Részlet az Artur – Kortárs építészeti túrák Magyarországon Cheers in the liget című sétájának webes felületen megjelenő térképéből
- b) Részlet az Artur – Kortárs építészeti túrák Magyarországon Cheers in the liget című sétájának webes felületen megjelenő térképéből
- c) Részlet az Artur – Kortárs építészeti túrák Magyarországon Cheers in the liget című sétájának webes felületen megjelenő térképéből
- d) Részlet az Artur – Kortárs építészeti túrák Magyarországon Cheers in the liget című sétájának nyomtatásra szánt verziójából

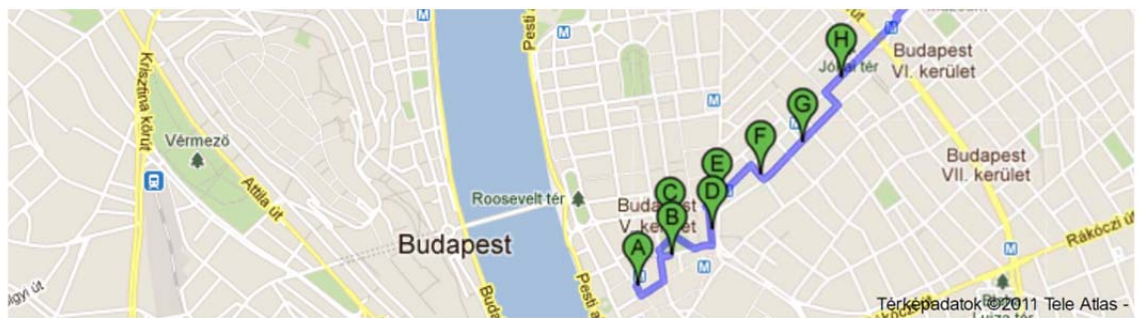
a)

b)

c)

Recommended for:

d)

Forrás:

<http://artur.org.hu/#/budapest> [megtekintve: 2012. január 4.]

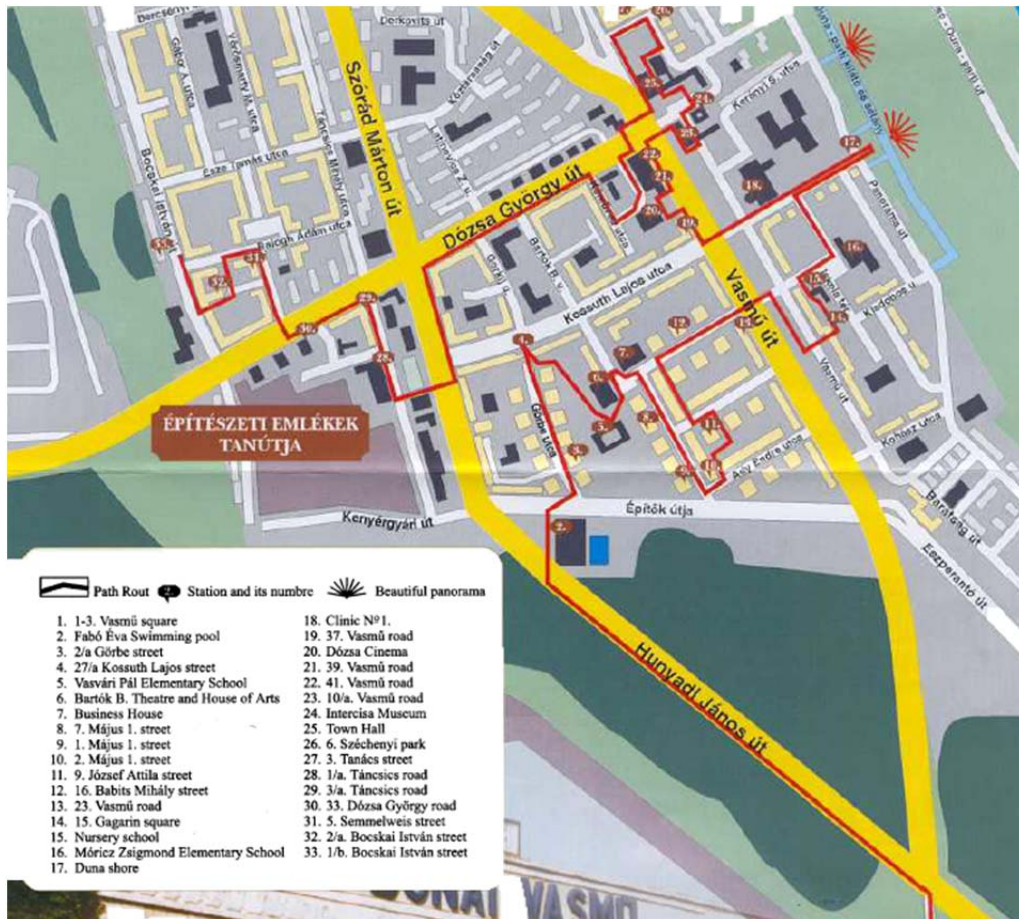
http://artur.org.hu/#/budapest/cheers_in_the_liget [megtekintve: 2012. január 4.]

<http://artur.org.hu/printer/route/15> [megtekintve: 2012. január 4.]

III. számú melléklet

a) A *Építészeti Emlékek Tanútja* tanösvényhez kapcsolódó térkép

b) Fénykép a tanösvény egyik állomásáról [saját fénykép]

a)

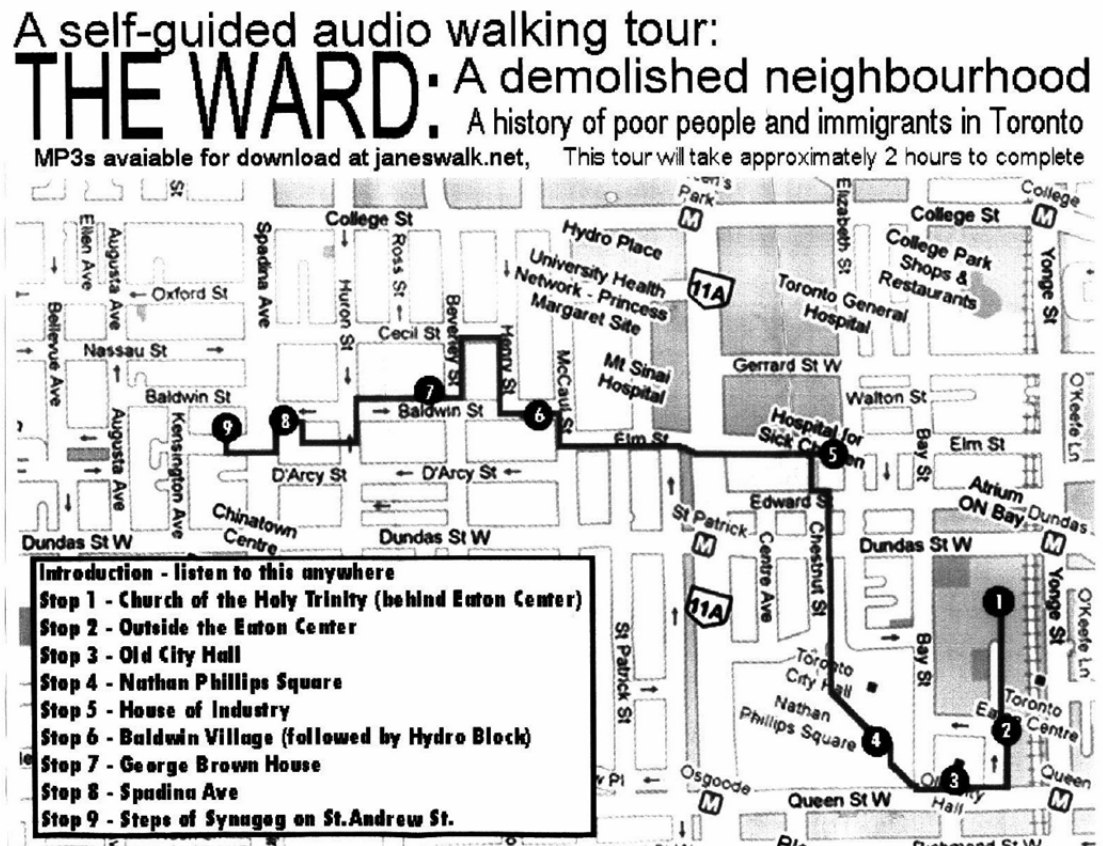
b)

Forrás:

http://info.dunaujvaros.hu/letoltes/szoereal_terkep.pdf [megtekintve: 2012. január 4.]

IV. számú melléklet

A Jane's Walk mozgalom *The Ward: A History of Poor People & Immigrants in Toronto* című sétájához kapcsolódó térkép

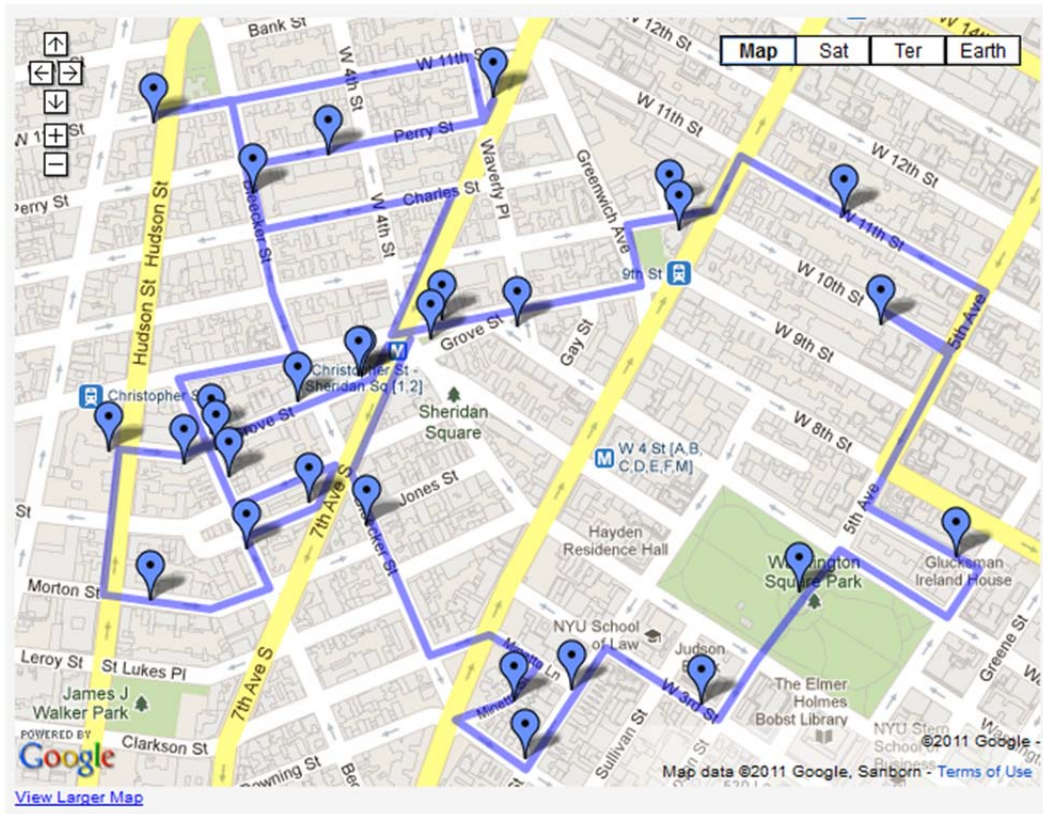

Forrás:

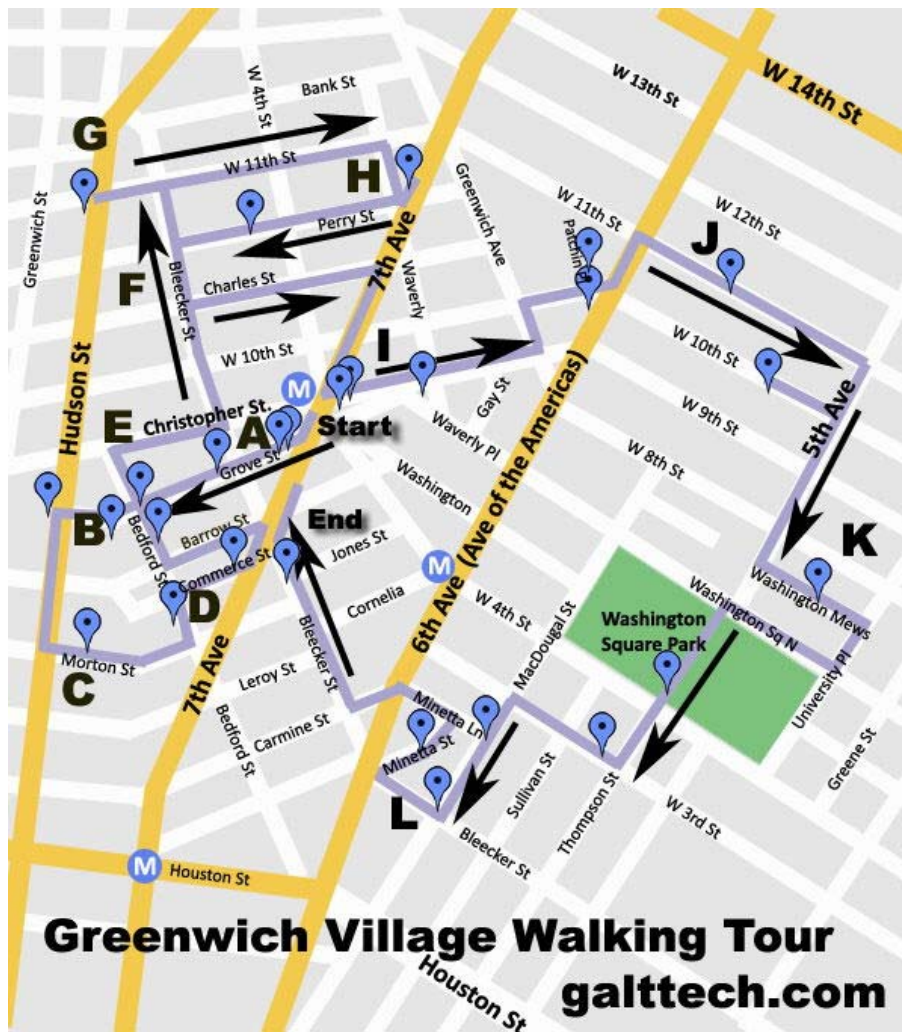
http://janeswalk.net/assets/uploads_docs/AudioTour_Materials.pdf [megtekintve: 2012. január 4.]

V. számú melléklet

- a) A Galt honlapján található *Greenwich Village Walking Tour* egy térképe
- b) A Galt honlapján található *Greenwich Village Walking Tour* egy térképe

a)

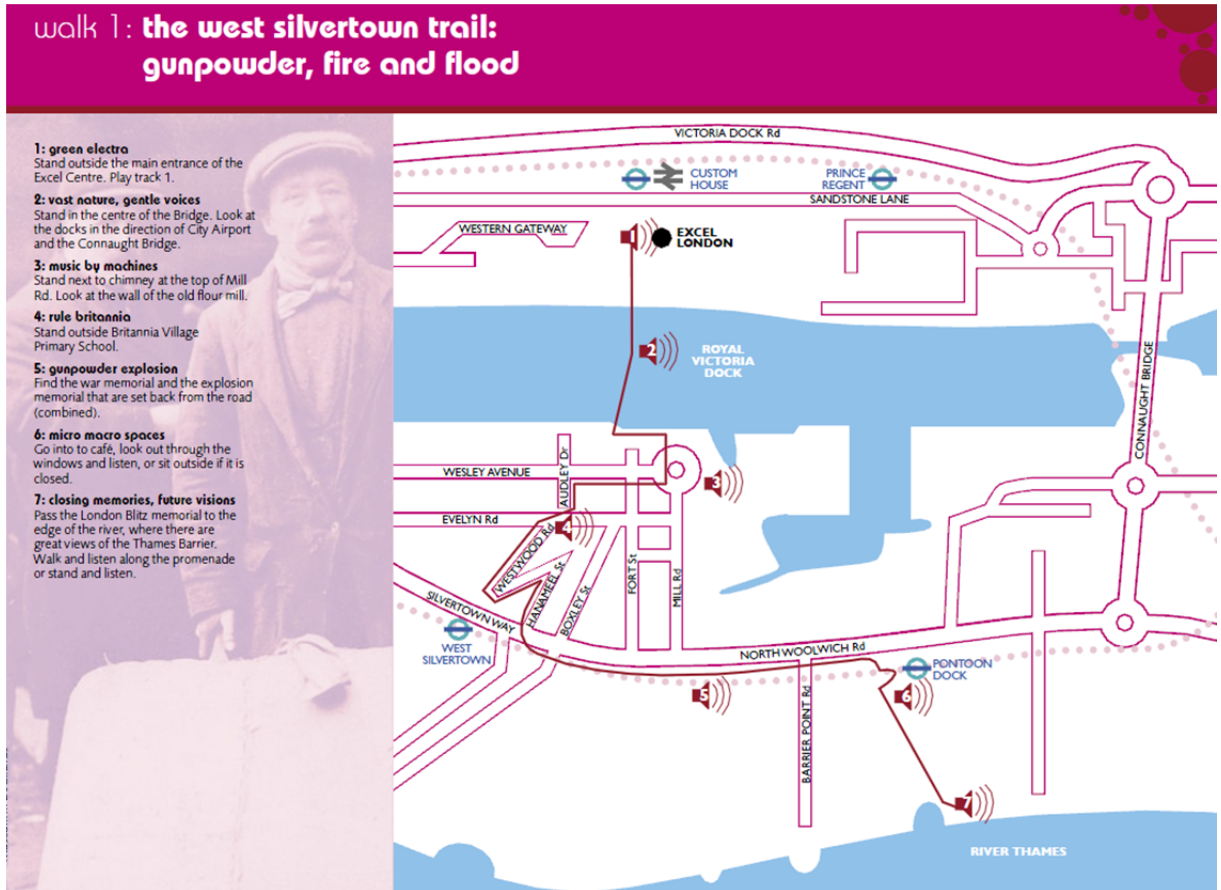
b)

Forrás:

<http://www.galttech.com/research/travel/greenwich-village-walking-tour.php> [megtekintve: 2012. január 4.]

VI. számú melléklet

- a) A *Memoryscape Audio Walks* honlapjáról elérhető *Ports of Call* séták egy térképe
- b) A *Memoryscape Audio Walks* honlapján található *Dockers* séta térképe

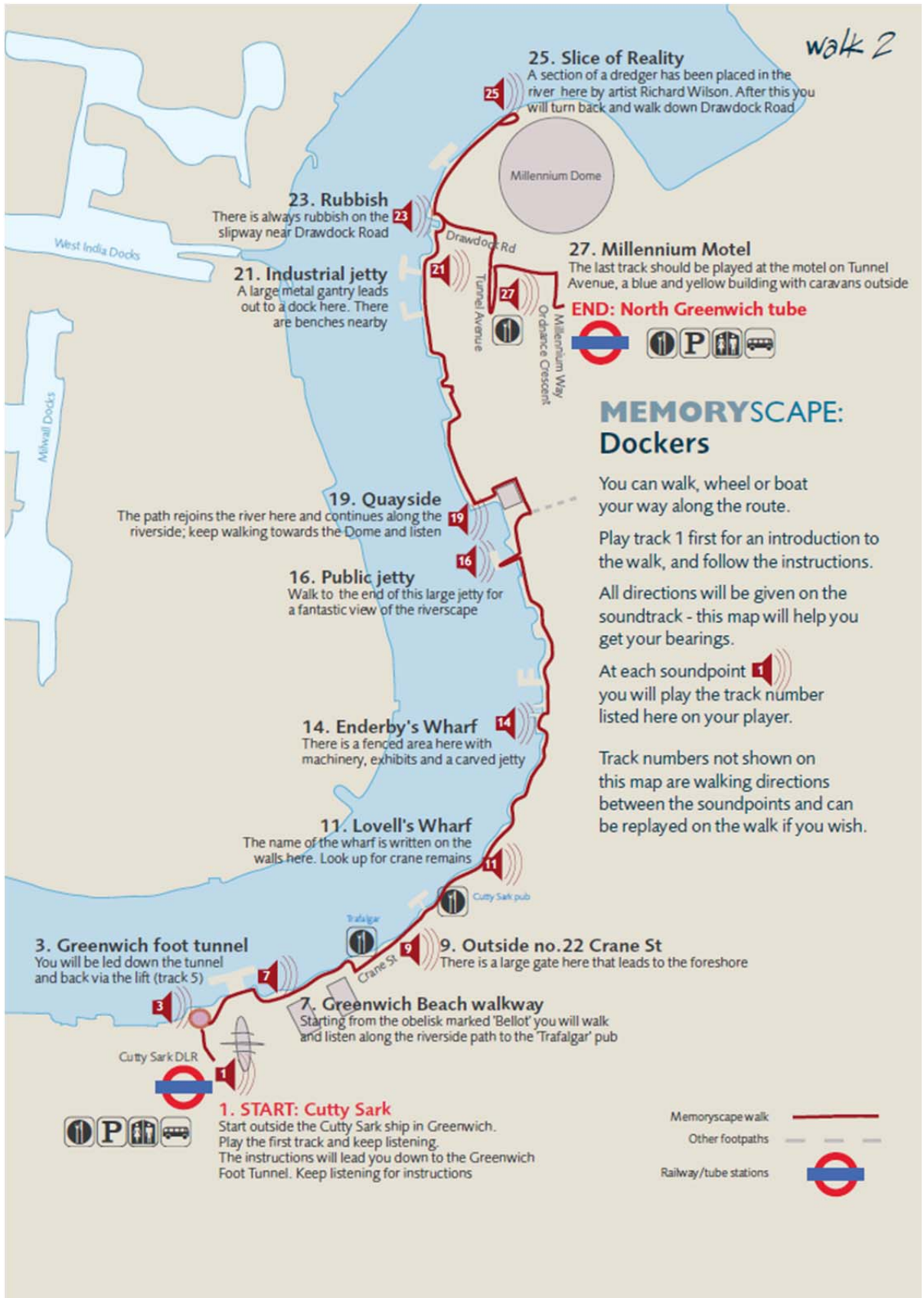

a)

Forrás:

<http://www.memoryscape.org.uk/Other%20documents/Dockers%20MAP.pdf> [megtekintve: 2012. január 4.]

http://www.portsofcall.org.uk/Ports_of_Call.pdf [megtekintve: 2012. január 4.]

b)

VII. számú melléklet

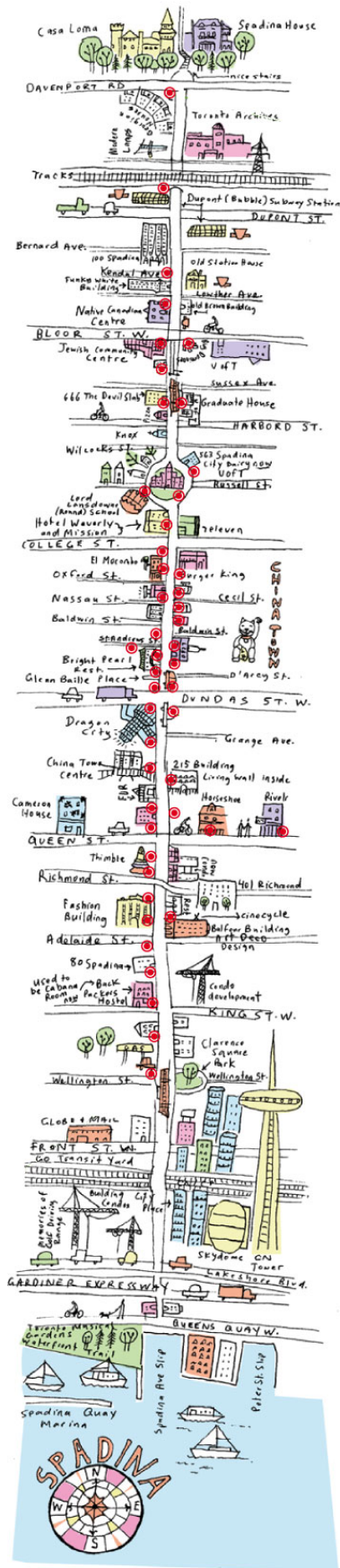
- a) A *[murmur]* dublini oldalán található térkép
- b) A *[murmur]* torontói oldalán található *Grange* térképe
- c) A *[murmur]* torontói oldalán található *Spadina* térképe
- d) A *[murmur]* edinburghi oldalán található térkép
- e) A *[murmur]* galway-i oldalán található térkép
- f) A *[murmur]* kenorai oldalán található térkép
- g) A *[murmur]* san josei oldalán található térkép
- h) A *[murmur]* sudbury-i oldalán található térkép
- i) A *[murmur]* vancouveri oldalán található térkép

a)

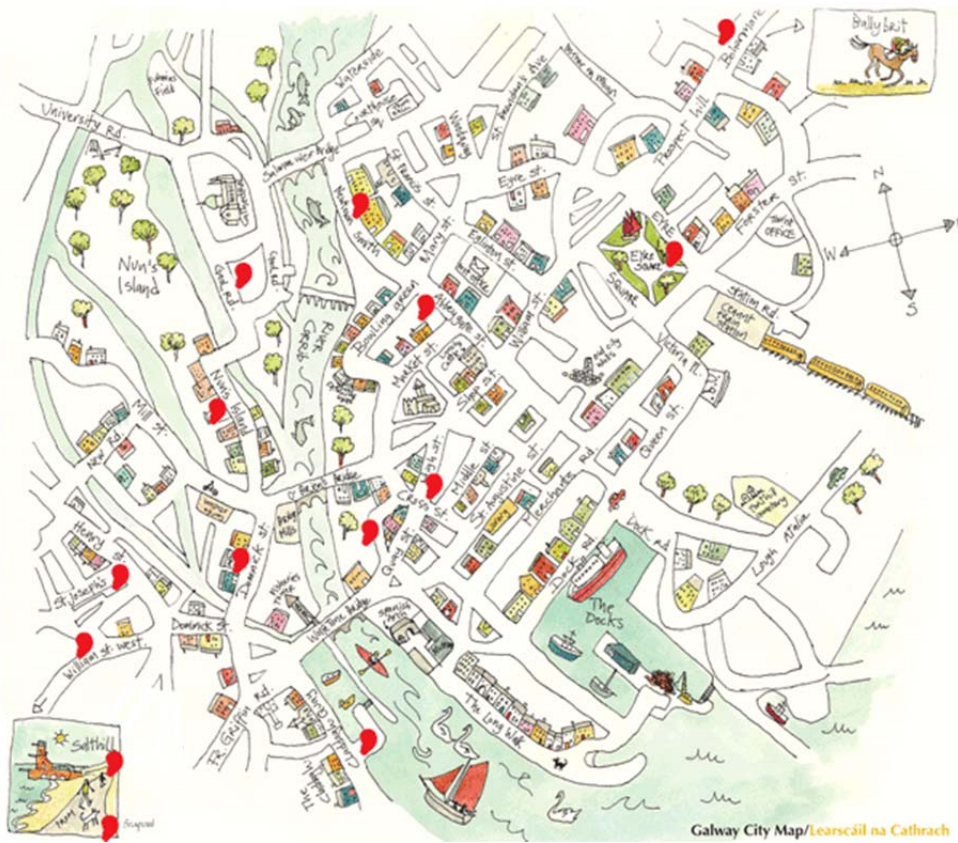
b)

c)

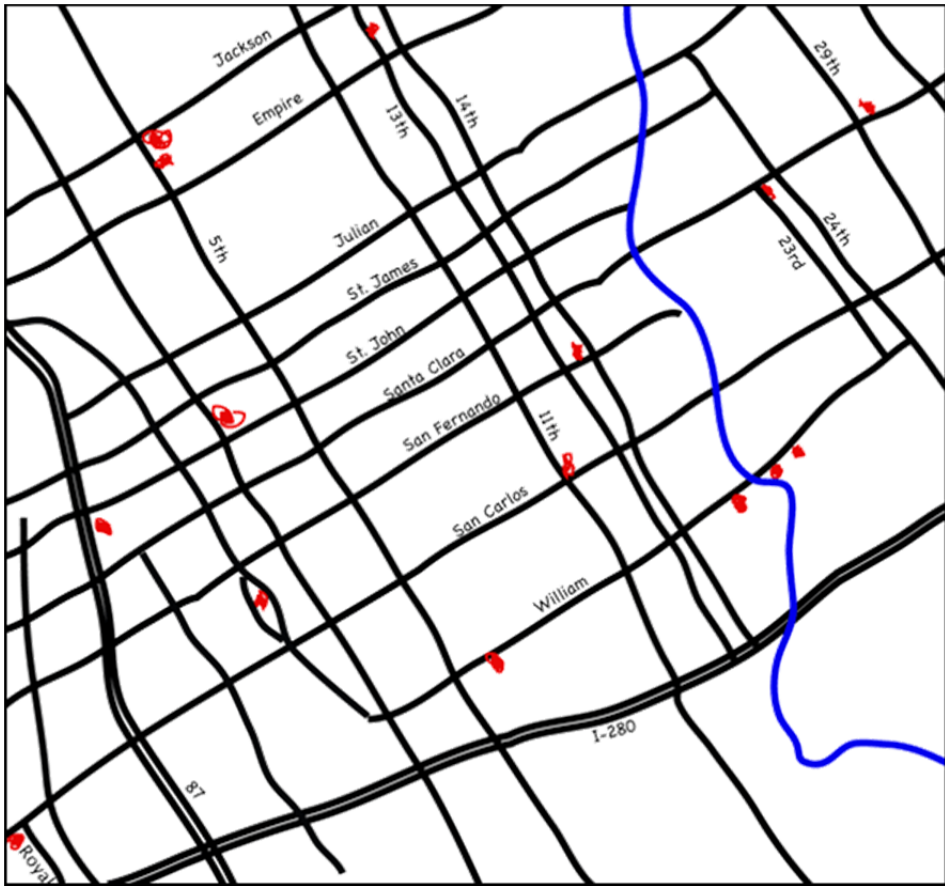
d)

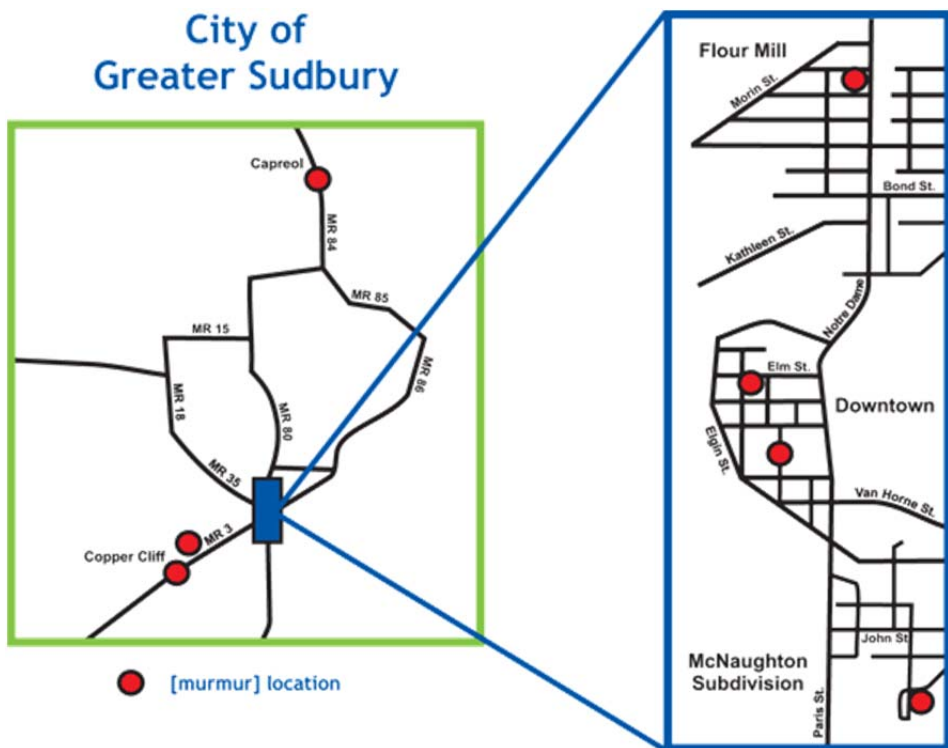
e)

f)

g)

h)

i)

Forrás:

<http://murmurtoronto.ca/grange/> [megtekintve: 2012. január 4.]

<http://murmurtoronto.ca/spadina/> [megtekintve: 2012. január 4.]

<http://murmurkenora.ca/> [megtekintve: 2012. január 4.]

<http://sudbury.murmur.info/> [megtekintve: 2012. január 4.]

<http://murmurvancouver.ca/> [megtekintve: 2012. január 4.]

<http://sanjose.murmur.info/> [megtekintve: 2012. január 4.]

<http://murmurdublindocklands.info/> [megtekintve: 2012. január 4.]

<http://galway.murmur.info/> [megtekintve: 2012. január 4.]

<http://edinburgh.murmur.info/> [megtekintve: 2012. január 4.]

NYILATKOZAT

Alulírott Szemerey Anna (ETR azonosító: SZAGANT.ELTE) a *Nagyvárosi séták* című szakdolgozat szerzője fegyelmi felelősségem tudatában kijelentem, hogy dolgozatom önálló munkám eredménye, saját szellemi termékem, abban a hivatkozások és idézések standard szabályait következetesen alkalmaztam, mások által írt részeket a megfelelő idézés nélkül nem használtam fel.

A témavezető által benyújtásra elfogadott szakdolgozat elektronikus publikálásához (PDF formátumban a tanszéki honlapon)

HOZZÁJÁRULOK

NEM JÁRULOK HOZZÁ

Budapest, 2012. január 6.

.....
a hallgató aláírása